

DEL 2/2

EIENDOMS- OG BRUKSRETTSFORHOLD
I DELER AV OS KOMMUNE, HEDMARK.

EN PROBLEMANALYSE

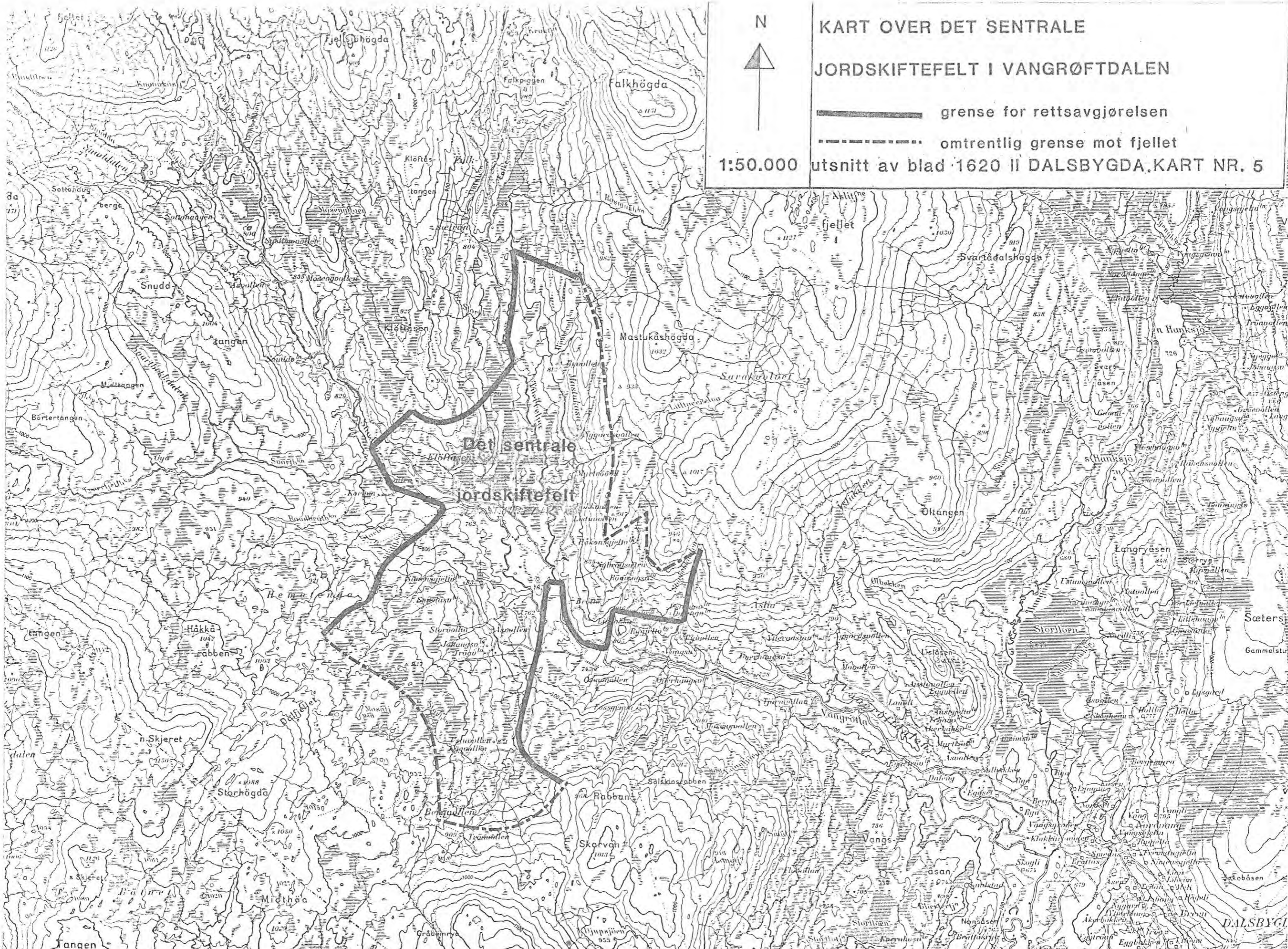
HELGE GRUT

LARS OLE RUNDFLOEN

HOVEDOPPGAVE

INSTITUTT FOR JORDSKIFTE
OG AREALPLANLEGGING

ÅS-NLH 1984



KART OVER DET SENTRALE
JORDSKIFTEFELT I VANGRØFTDALEN

- grense for rettsavgjørelsen
- - - - - omtrentlig grense mot fjellet

1:50.000 utsnitt av blad 1620 II DALSBYGDA, KART NR. 5

Det sentrale
jordskiftefelt

Mange slåtteeiere mente at de burde være med i sameiet, I og med at de ikke ble med i sameiet, hadde de i ankesaken alt å vinne ved å påstå grunnrett på slåtten. På denne måten mente de at de fikk fastslått at de hadde jaktrett.

Denne kjennelsen ble anket av slåtteeiere i dette området. Eidsivating lagmannsrett avsa 11. oktober 1976 dom i denne anken. De ankende slåtteeiere fikk medhold. Eidsivating lagmannsretts dom av 11. oktober 1970, ankesak nr. 295/1974, s. 30:

"Domsslutning

- 1 De ankende parter kjennes å være grunneiere til sine slåtter og eiere av skogen på slåttene.
- 2 Saksomkostninger tilkjennes ikke."

5.7.2 Kjennelse 10 (Jsk.saken s. 175-177)

Denne kjennelsen omfatter jordskiftefeltet i Kjurudalen. Det er ikke mulig ut fra de skriftlige kildene å finne gode nok grensebeskrivelser for jordskiftefeltet i Kjurudalen. Det finnes heller ikke noe kart som viser avgrensningen av skiftefeltet. Vi har derfor ikke noe kartreferanse.

"Slutning

I jordskiftefeltet i Kjurudalen er slåttene grunneierdomsslåtter. Slåtteeieren eier ikke skogen på sin slått, men har bruksrett til skog til behov på slåtten."

Denne kjennelsen ble ikke anket. Kjennelse 10 er altså rettskraftig.

5.7.3 Kjennelse 11 og 12 (Jsk. saken s. 180-192)

Disse omfatter alle fjellområdene i Dalsbygda vest for Kjurudalen. Jordskifteretten var av den oppfatning at fjellet lå i sameie.

Kjennelse 11 (Jsk. saken s. 192):

"Slutning"

Grensen mellom det felles fjell i Hemateengene, Sottohaugen og Falken følger bjørkeskoggrensen. Grensen trekkes slik at den blir en grei og praktisk grense.

Kjennelse 12 (Jsk. saken s. 192):

"Slutning"

De fjellområder jordskiftefeltet omfatter og som ikke er behandlet i kjennelse XI, nemlig

- 1 Fjellet fra Skiftbekken sørover med Skarvan og Hognan,
og
- 2 Åslifjellet
er sameie."

Kjennelse 11 ble anket av flere på grunnlag av den grensen den fastslo. Eidsivating lagmannsretts kjennelse av 7. oktober 1977, ankesak nr. 296/74 fikk følgende slutning, kjennelsen s. 13:

"Hedemark og Østerdal jordskifteretts kjennelse nr. XI av 4.5.1973 oppheves for så vidt den har fastsatt grense mellom privat eiendom og sameiefjell innenfor Sottohaugen havnelag."

I Eidsivating lagmannsretts dom i ankesak nr. 297/74 av 7. oktober 1977 over samme kjennelse, kjennelse 11, fikk Halstein J. Kvernbekkeng fastslått grensen for sin eiendom, Svartbekkenget, gnr. 107 bnr. 3

Kjennelse 12 ble ikke anket.

5.7.4 Kjennelse 15.A (15 A) (Jsk. saken s. 232-235):

"A. Følgende er grunneiere i hele fjellet (behandlet i kjennelse XII)."

Deretter blir det nevnt 177 parter.

Dette punktet i kjennelse 15, avsnitt A ble anket inn for Eidsivating lagmannsrett. I slutningen punkt 2. står det (ankesak 301/74 s. 26):

"2. For så vidt angår kjennelsens (dens slutning) avsnitt A oppheves kjennelsen og saken avvises fra jordskifteretten, idet spørsmålet om hvem som er grunneiere i fjellet er rettskraftig avgjort ved Tolga storskiftekommissjons avgjørelse 4.-9. juni 1951 under den endelige ordning for Os herred, avsluttet 5. juli s.å."

Grunneiendomsretten i fjellet er delt mellom havnelagene (se kartbilag nr. 1). Dette har vi også drøftet under pkt. 5.6.1. Havnelagene ble grunneiere av den sameiegrunn som lå innenfor hvert havnelags område. I hovedsak er dette fjellområdene. Eiendomsretten til dalførene i området er uendret ved storskifteordningen. Havnelagene har ikke eksklusiv rett til f.eks. jakt og fiske. Storskifteordningen ordnet ikke på disse rettigheter. Disse rettigheter ble ikke endret ved innføring storskifteordningen.

5.7.5 Kjennelse 15.B (sk. saken s. 235-236)

Her avgjorde de hvem som var med i sameiet i Vangrøftdalen (se kart nr. 5).

"B Følgende er grunneiere (og skogeiere) i den skog-

kledde del av jordskiftefeltet i Vangrøftdalen (omhandlet i kjennelse VI)."

52 parter er listet opp.

Denne avgjørelsen ble ikke anket inn for lagmannsretten.

5.7.6 Forholdet mellom anken over kjennelse 6 og kjennelse 15 B

Vi har ovenfor redegjort for anken over kjennelse 6 som ga som resultat at slåtteeier var grunneier og skogeier på slåtten.

Kjennelse 15 B gjelder i hovedsak samme areal og sier at seter-eierne i området er grunneiere (og skogeiere). (Se kart nr. 5.). Begge avgjørelsene er rettskraftige. Det som gjør dette forhold komplisert er at mange hevder at slått går mot slått i dette området. Følgen av et slikt syn er at det ikke blir noe areal igjen til det sameiet mellom setereierne som jordskifteretten forutsatte eksisterte i Vangrøftdalen. Kjennelse 15B blir da bare en betydningsløs formalitet.

Andre mener at det finnes skogområder mellom slåttene som aldri har vært benyttet til slått og som dermed eies av de 52 seter-eierne som er nevnt i 15B.

Selv om de som var motparter i anken over kjennelse 6 godtar at slått går mot slått, løser ikke problemet seg. Mange av de som er nevnt i 15B er ikke gjort til motpart i anken over 6. Disse partene er da ikke bundet av resultatet i ankesaken. For disse gjelder kjennelse 15B. Det eksisterer her to rettskraftige avgjørelser som gjelder samme areal og forskjellige parter.

Velger man å legge den første tolkningen til grunn, at slått går mot slått, vil kjennelse 15B være betydningsløs. Velger man derimot den andre tolkningen, vil et nytt problem dukke opp, nemlig grensene mellom slåtteområdene og de rene skogområder. I dag, ca. 80 år etter slåttebrukens opphør, vil dette by på svært store problemer.

5.7.7 Kjennelse 15 C (Jsk. saken s. 236):

"De samme som nevnt under 8 har hugstrett i Hematengene - Sottahaugen-Falken (områdene behandlet i lagmannsrettsdom 11.7.1945)."

Se kart nr. 4.

Denne avgjørelsen ble det også anket inn for lagmannsretten, men anken ble trukket tilbake. Årsaken var at partene hadde inngått følgende utenomrettslig forlik (Eidsivating lagmannsretts kjennelse av 17. juni 1977, ankesak nr. 301/74, s. 2):

"Hedmark og Østerdal jordskifterett har i kjennelse XVC, jfr. 8 gitt 52 parter hugstrett innenfor Sottahaugen havnelags grenser. Bortsett fra de 19 av partene som ved Eidsivating lagmannsrett 11.7.1945 bl.a. er tilkjent hugstrettigheter i dette området frafaller de øvrige i 1.ledd nevnte parter disse sine der nevnte rettigheter innenfor Sottahaugen havnelags grenser."

15 er rettskraftig med unntak av hogstrettigheter i Sottahaugen. De 52 har hugstrett i Falken og Hematengene.

5.7.8 Kjennelse 15 D (Jsk. saken s. 236)

Se kart nr. 6.

Denne omhandler hvem som har andel i den felles skog i Kjurudalen. 33 parter er nevnt. Avgjørelsen er ikke anket og er dermed rettskraftig.



N



**KART OVER SAMEIESKOGEN I KJURUDALEN
OG SKOGDELINGEN I SVARTÅDALEN**



grense for rettsavgjørelsen



omtrentlig grense mot fjellet

1:50.000 utsnitt av blad 1620 II DALSBYGDA, KART NR. 6

5.7.9 Kjennelse 15 E (Jsk. saken s. 236)

Se kart nr. 6

Denne går ut på at delingen av Svartådalen 4.4.1942 opprettholdes. Denne delingen omfattet en del av sameieskogen og ble tildelt skogløse bruk i Dalsbygda.

5.8 HVA BETYR DET AT SLÅTTERÅDIGHETEN ER INNLØST?

Under punkt 5.6.1 om beiteløsning og slåtteeerstatning ble det kort nevnt at det hersker ulike oppfatninger om hva innløsningen av slåtterådigheten under storskiftet egentlig gikk ut på. Denne diskusjonen skal vi ta her i forbindelse med kjennelse VI (6).

Under storskiftet ble alle slåtter i området verdsatt i et pengebeløp. Beitebelegget som det enkelte havnelagsmedlem skulle ha, ble også verdsatt i et pengebeløp. Det enkelte havnelagsmedlem måtte løse ut slåtterett for å få beite. Vanligvis hadde havnelagsmedlemmet også slått innenfor lagets område. Verdien på slåtten ble fratrukket det beløp beitebelegget representerte. Hadde slåtten større verdi enn beiteverdien, skulle lagsmedlemmet få det overskytende beløp utbetalt av styret i havnelaget. Var beiteverdien større enn slåtteverdien, skulle lagsmedlemmet betale inn til styret i havnelaget. De som hadde slåtter i et annet havnelag enn hva de hadde beite, måtte få hele slåtteeerstatningen fra det havnelaget som løste ut slåtten.

Dette er det som rent teknisk ble gjort ved storskifteordningen. Hva innløsningen av slåtterådigheten, ut fra et rettslig synspunkt, gikk ut på er langt mere komplisert. Under punkt 5.6.1 viste vi at slåtten er innløst selv om erstatningen ikke er utbetalt.

Gjennom de rettsakene som har vært i Dalsbygda vet vi at det råder forskjellige oppfatninger av slåttenes rettslige karakter. Dette har også gitt konkrete resultat i storskifteordningen. Mange av de som mente at slåtter var eiendomslått, ville ha slåttee-

rådigheten avløst i havn istedet for penger. Dette hadde ikke kommisjonen mulighet til å gjøre. Resultatet ble at mange av slåttene ikke ble innløst i penger da kommisjonen ikke hadde mandat til å påtvinge avløsning av slåtterådighetene på eiendoms-slåtter.

Storskifte s. 3:

"Etter utleggelsen til gjennomsyn er der innkommet flere klager med krav om at slåtterådigheten på eiendomsslåtter ikke avløses; eierne vil altså ikke motta pengegodtgjørelse for at der fremtidig beites på deres markeslåtter hele sommeren. Disse klager er tatt til følge da kommisjonen ikke kan - når det gjelder eiendomsslåtter - påtvinge disses eiere avløsning, men ser i dette forhold ingen hindring for overgang til hel-sommersetring og deler i så måte det syn der er kommet til uttrykk i Eidsivating lagmannsretts endelige dom i Vangrøftdalssaken når det gjelder utvidelse av havningen i tid.

Der er ikke gjort noen endring i prinsippet for innløsning av slåtterådigheten der hvor denne skal finne sted - altså hvor påklage ikke er skjedd."

Slátteeierne som ikke ville motta erstatning, har godtatt at det beites på deres slåtter. At utbetaling ikke er foretatt endrer ikke noe på realiteten av beiteordningen.

Gjennom regnskapet kan man finne hvem som mente å være grunneiere på sine slátteområder. For disse vil ikke en avløsning av slátterådigheten, dvs. at denne bruksmåten ikke lenger er tillatt, være noe trussel mot grunneiendomsretten. I hovedsak gjelder dette osingene, østgardingene og noen få dalsbygginger.

Derimot stiller det seg annerledes for de som mente at slåtten var en bruksrett og som godtok innløsning i penger. Da ordningen ble innført i 1951 var det få som var opptatt av hva innløsning av slåtterådigheten gikk ut på.

Det var først under jordskiftesaken og behandling av kjennelse 6 at det ble aktuelt å se mere på storskiftets avgjørelser.

I jsk. saken s. 135 har jordskifteretten gitt sin tolkning av storskiftets innløsning:

"Storskiftet har også gjennomført hva den har kalt for "innløsning" av slåttene. Hva resultatet er av denne "innløsning" er ikke på det rene, men en antakelse fra jordskifterettens side er at slåttene ble påført en heftelse som det er gitt erstatning for. Denne heftelsen måtta da gå ut på forbud mot å høste slåttene. Men hva enn Storskiftekommisjonen har ment å ha foretatt vedkommende slåttene er partene nå enige om at slåttene er uberørt av storskiftet og at de ligger som før Storskiftekommisjonens behandling."

Både de som mener at slåtteeier er grunneier og de som mener slåttene kun er en bruksrett er alstå enige om at slåttene eksisterer. For de som mener de er grunneiere vil ikke en heftelse mot å høste slåttene endre på eiendomsretten til grunn. Derimot har vi vanskeligere for å følge det resonnement den andre parten hevder. Slåtterådigheten er en bruksrett som går ut på å høste graset på et bestemt areal. Ved storskifte har slåtteeierne fått erstatning for at de ikke lenger skal kunne gjøre dette. Vi mener at slåttene som bruksrett ble avløst for evig og alltid ved storskiftet. Jordskifteretten og forsåvidt begge partene kan ikke ha holdt tunga rett i munnen når de kom fram til sin tolkning. For å vise dette bedre, kan vi stille følgende spørsmål. Hvis en person har lov til å benytte en vegbit over annen manns grunn og han mottar kr. 100 for at han skal slutte å benytte den, hva er det som er igjen av hans vegrett da? Vi mener at bruksretten opphører å eksistere. Å mene at innløsningen er en heftelse på slåttene som går ut på at det ikke er lov til å høste graset, men at slåtteretten likevel eksisterer, er vi overbevist om er en logisk brist.

En bruksrett er en rådighet som utøves på annen manns grunn. Rådigheter som en grunneier utøver på egen grunn er ikke noen bruksrett sett fra et rettslig synspunkt. Bli en bruksrett avløst, opphører dette rettslige forholdet å eksistere. Mottar grunneier penger for å la være å utøve en rådighet, er ikke dette noe som endrer på det rettslige forhold til eiendomsretten.

Den tolkning jordskifteretten og partene kom fram til mener vi

ikke er holdbar. Tolkningen er såpass underlig at det kunne være interessant å se litt nærmere på hvorfor man kom fram til et slikt resultat.

De fleste dalsbygdingene har ment at skogeier var grunneier i motsetning til osingene som mente at slåtteeier var grunneier. Rettsakene har resultert i at slåtteeier er grunneier i de omhandlede områder. I denne tvisten, kjennelse 6, har flere dalsbygdingene valgt å endre standpunkt.

Årsaken er mest sannsynlig at de på denne måten kunne bli grunneiere i dette aktuelle området. Det er derfor naturlig å påstå at slåttene fortsatt eksisterer. Ut fra vår tolkning hadde det ikke vært nødvendig å påstå dette da eiendomsretten til grunnen er uberørt av innløsning av slåtteredigheten.

Det meste interessante er hvorfor dalsbygdingene mente at slåttene fortsatt eksisterte selv om de mente det var en bruksrett. Hadde det ikke vært mere naturlig for dem å påstå at slåttene ble avløst ved storskiftet? Årsaken til at de mener at slåttene eksisterer, med den heftelse at det ikke er lov å høste graset, kan nok være den frykt de har for at de taper saken. Hvis de taper saken og det blir fastslått at slåtteeier er grunneier tror de nok at de står sterkere i senere rettsaker hvis de påstår at slåttene er uberørt av storskiftet. Dette er en misforståelse. Hadde utviklingen gått i den retning at flere og flere rettsaker hadde fastslått at slåtteeier er grunneier, måtte alle, også dalsbygdingene, påstå dette. Retten til grunnen på slåtteeområdene ville være uberørt om storskiftet innløste retten til å høste graset. Dalsbygdingene har nok trodd at slåttene måtte være uberørt av storskiftet hvis de noengang ble presset til å påstå grunnrett på slåtteeområdene. Derfor kom de fram til denne underlige tolkning av hva innløsningen medførte. Dette er vår antagelse.

Frykten for å miste rettigheter og egeninteressen er nok forklaringen på flere av de forhold som oppstår under rettsakene. Vi kan i denne sammenheng nevne flere "rare" forhold.

Under storskiftets kjennelse i 1948 hevdet dalsbygdingene at skogeier var grunneier mot osingene og østgardingene som påstod at slåtteeier var grunneier.

I jordskiftesaken, kjennelse 10, påstår dalsbygdingene at slåtteeiere er grunneierne i jordskiftefeltet i Kjurudalen.

I dag er, etter det vi har fått inntrykk av, det mest utbredte synet i Dalsbygda at skogeier er grunneier. Dette synet er mest i tråd med de meningene dalsbygdingene har hatt, i alle fall dette århundre. Vi skal under pkt. 5.8. komme tilbake til disse synspunktene og komme med vår mening om rettsforholdene i Dalsbygda.

5.8 STORSKIFTEORDNINGEN OG SOTTOHAUGEN

Vi skal i dette avsnittet prøve å redegjøre for et annet tilfelle hvor de kompliserte rettsforhold medfører resultat som partene eller deres advokater ikke har oversikt over.

I utgangspunktet gjelder dette kjennelse 15A og ankebehandlingen. De 6 osingene i Sottohaugen havnelag anket over kjennelse 15A fordi de mente at eiendomsretten til fjellet var avgjort av Storskiftekommisjonen. Dette fikk de medhold i av lagmannsretten. Det er bare medlemmene av Sottohaugen havnelag som er grunneiere i fjellet innen dette havnelaget. Så langt er alt klart.

Bakgrunnen for at osingene anket er antagelig ikke bare at de ville ha fastslått at de var grunneiere, men de har nok også gått ut fra at grensene for havnelagene og grunneiendomsretten ga andre rettigheter, særlig med tanke på jakt og fiske. Under jordskiftesaken godtar seter- og slåtteeierne i Sottohaugen bare de 19 dalsbygdingene som er nevnt i lagmannsrettsdommen 11.7.1945 å ha andel i fjellet (jsk. saken s. 214). Imidlertid godtar de 28 i saken at andre som står i samme rettslig stilling som de 28 har de samme rettigheter innenfor slåtte og seterområdene (jsk. saken s. 44).

Vi har tidligere, under redegjørelsen av Vangrøftdalssaken, hevdet at rettsforholdene i fjellet også gjelder de andre dalsbygdingene i tillegg til de 19 som er nevnt i dommen. Osingene godtar at rettsforholdene i dommen også gjelder andre enn de som er navngitt

i dommen så lenge de står i samme rettslige stilling. At de kun godtar de 19 i fjellet står i motsetning til det de mener i slåtte- og seterområdene.

Tar vi utgangspunkt i at osingene mente at fjellet var et sameie kun mellom seter- og slåtteeierne i Sottohaugen og de 19 dalsbygdingene, vil rettsforholdene i denne delen av fjellet skille seg markert ut fra resten av fjellområdene i Dalsbygda. Dette synet er i strid med det grunnlaget Storskiftekommisjonen la til grunn da det delte fjellet mellom havnelagene. Vi har ingen opplysninger om at noen benektet at fjellet var et utmarkssameie før storskifteordningen ble innført i 1951. Lagmannsrettens dom 11.7.1945 strider heller ikke i mot storskiftekommisjonens syn. Lagmannsretten legger til grunn at fjellet er et sameie, men nevner bare partene som var med i saken i slutningen.

Under ankesaken påstår osingene at fjellet i Sottohagen er et sameie mellom havnelagets medlemmer. En annen mening enn det de hadde før. Det er ikke noe vanskelig å forstå at de heller ville være 6 grunneiere enn nesten 200 som kjennelse 15 A gikk ut på.

Ved at osingene anket og at de la storskiftet til grunn, må de også ha godtatt det rettsgrunnlaget kommisjonen bygde på, nemlig at fjellet var et utmarkssameie mellom et større antall rettighetshavere, inntil storskiftet trådte i kraft. Videre betyr dette, etter vår mening, at osingene må godta domsgrunnene som lagmannsrettsdommen 11.7.1945 hadde. Disse gikk bl.a. ut på at (Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 89): "Traktene er etter terrenget en naturlig fortsettelse av selve Dalsbygda, og den er sikkerlig fra gammel tid utnyttet av bygdens folk til jakt og fangst, fiske og mosetak... .. Retten kan ikke finne grunnlag for at eierne av slåttene og sætrene har erhvervet noe ene-eiendomsrett til fjellet til fortrengsel for Dalsbygdingene."

Vangrøftdalsaken 11/7-45 s.9:

"Sottohaugmennene kan formodentlig ikke erhverve rettigheter med fortrengsel for den således allerede eksisterende gammel bruk, som til dels er av en allmenningsrettslig karakter, jfr. her den i Høyfjellskommisjonens kjennelse s. 28 cit. uttalelse fra fogd Juel om at trakten holdes for bygdeallmenning."

Om fisket(Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 10): "Osingene finner derfor ikke å kunne påstå noen enerett for seg til fortrensel for Dalsbygdingene."

Om jakta(Vangrøftdalsaken 11/7-45 s. 12): "Med hensyn til jakt finner man etter det som er opplyst, jfr. også det siterte fra Storskiftekommissjonen, at den fra gammel tid har vært drevet over hele terrenget såvel på fjellet som i slåtteterenget og at det må være en gammel rett for de ankende parter som for de Osinger som har slåtter og setrer i terrenget."

Og når vi vet at storskiftet ettertrykkelig sier at rettigheter såsom jakt og fiske er uberørt, finner vi det svært vanskelig å grunnge noe annet resultat enn det vi har kommet fram til, nemlig at fjellområdene var et utmarkssameie mellom et større antall rettighetshavere (i hovedsak de beiteberettigede) før storskifteordningen trådte i kraft. Ettersom jakta er uberørt av ordningen mener vi at denne ligger i fellesskap mellom rettighetshaverne i utmarka. Fisket i Foresjøen og Fjellsjøen ligger også til dette fellesskapet. Om fisket i andre deler av Dalsbygda har vi ikke tilstrekkelig nok grunnlag å uttale oss på.

Osingene har muligens trodd at de ved å få fastslått at havnelagsmedlemmene er grunneiere i fjellet innenfor sitt havnelag, har hatt mulighet til å sikre eksklusive rettigheter til jakt og fiske innenfor havnelagsområdet. Etter vår mening har osingene gjennom ankesaken oppnådd noe helt annet. Ved å bygge på storskiftekommissjonens arbeid har man fått presisert det grunnlag den la til grunn, et utmarkssameie. Ut i fra dette grunnlaget ligger de viktigste herligheter, såsom jakt og fiske, i fellesskap mellom rettighetshaverne i området, både dalsbygdingene og osinger.

Det må til slutt nevnes at osingenes rettigheter står like sterkt som dalsbygdingenes.

Vi skal i neste avsnitt prøve å gi en kort oversikt over rettsforholdene og gi en sammenstilling av forholdene slik at de henger sammen, ut fra vår tolkning av tilstanden.

5.10 OPPSUMMERING

Følgende er rettskraftig avgjort:

- 1) Eieren av Dalbusjøeiendommen har enerett til fiske i Dalbusjøen.
- 2) Slåtte- og setereiere som var med i Vanggrøftdalsaken 11.7.1945 og som påstod å være grunneiere på sine områder fikk fastslått dette i dommen.
- 3) De 19 dalsbygdingene som var med i Vangrøftdalsaken 11.7.1945 har rett til jakt og fiske i motpartens seter- og slåtteområder på lik linje med disse.
- 4) De 19 dalsbygdingene og slåtte- og setereiere i Sotthaugen har de samme rettigheter i fjellet fordi det ble fastslått i Vangrøftdalsaken 11/7-45 at fjellet lå i sameie mellom disse. Jakt og fiske er de viktigste rettigheter i dette området.
- 5) De osingene og østgardingene som påstod å være grunneiere på sine slåtter i Kjurudalen fikk dette stadfestet ved Storskiftekommisjonens kjennelse av 29. september 1948.
- 6) Storskifteordningen medførte
 - 1) organisering av beite
 - 2) havnelagene ble grunneiere av på den grunn som var sameiegrunn før storskiftet trådte i kraft (hovedsak fjellområdene).
- 7) Alle andre rettsforhold som var etablert før 1951, såsom jakt og fiske, er uberørt av storskifteordningen.
- 8) Alle som godtok innløsning av slåtterådigheten har ikke lov til å høste graset på disse områdene.
- 9) De som påstod å være grunneiere på sine slåtter i det sentrale jordskifte i Vangrøftdalen, fikk dette fastslått av lagmannsretten (anke over kjennelse 6).

10) De 52 setereiere som er nevnt i kjennelse 15B har hugstrett i Falken og Hemateengene, men ikke i Sottahaugen, pga. forliket.

11) Slåtteeier er grunneier innenfor jordskiftefeltet i Kjurudalen (dette er problematisk da grensene for jordskiftefeltet er uklare).

Vår mening om de rettsforhold som ikke er stadfestet av domstolene.

12) De rettigheter som de 19 dalsbygdingene fikk stadfestet i Vangrøftdalsaken 11.7.1945 gjelder også de øvrige gardsbruk i Dalsbygda, unntatt hogstrett som begrenser seg til seter-eierne i området. Fisket i Forelsjøen og Fjellsjøen og jakta ligger i sameie mellom gardene i Dalsbygda og andre som har seter- og slåtteeiendommer i Dalsbygda.

13) Havnelagene kan ikke på grunnlag av delingen i havnelagsområder påstå eksklusive rettigheter til utnyttingsmåter innenfor sine havnelagsområder som var etablert før storskifteordningen trådte i kraft, såsom jakt og fiske.

14) For de som godtok innløsning av slåtterådigheten er denne bruksretten opphørt å eksistere.

15) Grunneiendomsrett til slåtteområder er uberørt av innløsning av slåtterådigheten.

6 VERDIEN AV Å VÅRE GRUNNEIER ?

Analysen foran viser til overmål hvor fiksert konflikten har vært på spørsmålet om grunneiendomsrett - ikke grunneiendomsrett. Slik forholdene er i området innbyr dette til en nærmere drøfting av betydningen av dette spørsmålet. Utgangspunktet er at vi har å gjøre med et blandet sameie - eller sagt på en annen måte; delvis oppløst sameie. Delvis oppløst sameie karakteriseres ved at noen utnyttingsmåter er delt, andre utnyttingsmåter er felles. Mest karakteristisk har vi det når skogen er delt, mens beite ligger felles. Vi skal i dette kapitlet se litt nærmere på de forskjellige utnyttingsmåtene og drøfte hvilke verdier de representerer. Det er i denne sammenhengen uinteressant hvem som eier de forskjellige utnyttingsmåtene og om noen eier flere. Vi skal se på hver enkelt utnyttingsmåte isolert.

Først kan vi se på hvilke rettigheter vi tar med i denne drøftinga:

- beite
- skog
- jakt
- fiske
- grunneierretten
- slåttten, mosetak osv.

Gjennom drøftingen skal vi prøve å danne oss et bilde av verdiforholdet mellom de forskjellige utnyttingsmåtene. Alle utnyttingsmåtene gir tilsammen en bestemt avkastning av arealene. Arealene har en totalverdi som er summen av verdiene på de enkelte utnyttingsmåtene. Skal f.eks. en jordskifterett verdsette de forskjellige utnyttingsmåtene, verdsetter den på grunnlag av verdien de har i dag og den verdi de antas å ha i overskuelig framtid. En slik verdsettingsmåte har selvfølgelig sine svakheter, særlig med tanke på den framtidige verdien. Dette verdsettingsprinsippet er det som nyttes i dag og som blir betraktet som det riktige. Det

er også viktig å vite at verdien av å være grunneier ikke blir vurdert ut fra den bruksmåte som har gitt grunneiendomsretten. Verdien av grunneiendomsretten er uavhengig av om f.eks. slåtten er verdifull eller ikke. Juridisk sett står alle utnyttingsretter like sterkt. Det er ingen rettigheter som er andre overlegne. For eksempel kan ikke grunneieren fritt råde over sitt areal. Han må vise like mye respekt overfor de andre rettighetshaverne som de andre må vise overfor ham.

Det er kompliserte spørsmål som reises i forbindelse med verdsetting og det er ikke mulig å gå noe nærmere inn på disse her (jfr. Sverre Øvstedal, Fordeling av boniteringsverdien i blanda sameiege. Norsk Tidsskrift for jordskifte og landmåling, bind 23, 1956-57).

Verdien av arealene kan variere en god del. Det er særlig arealer som kan kultiveres som gir en høyere verdi.

Vi forutsetter at vi har et areal som kan oppdyrkes med relativt lave kostnader.

6.1 GRUNNEIENDOMSRETTE

Retten til og verdien av oppdyrking følger grunneiendomsretten. Den økonomiske verdien av en investering som oppdyrking vil være avhengig av flere faktorer. Av vesentlig betydning er hvor store tilskudd det gis fra statlig hold. Videre vil graden av egeninnsats, avstand til gardsbruket, jordsmonn og helning ha innvirkning på forrentningen av investeringen.

I tillegg til muligheten for oppdyrking vil grunneieren som regel har rådighet over verdier som ligger i grunnen såsom sand og grus. For at utnyttning av en slik ressurs skal være lønnsom må både mengden og kvaliteten på varen være tilstrekkelig. I tillegg må det være et marked i rimelig nærhet. Vi kjenner ikke til om det finnes noen større grusforekomster i Dalsbygda.

Tomteverdien vil også normalt tilfalle grunneieren. Utnyttingsmå-

ter såsom beite og skogsdrift, som blir redusert ved hyttebygging må få kompensasjon. I Dalsbygda er det et begrenset antall med hytter. Utmarka kunne nok "tåle" langt flere hytter, men det virker ikke som det er noen stor interesse for hyttebygging. Kommunen vil ha kontroll med arealbruken og det er tvilsomt om noen skulle få bygge ut et hyttefelt uten at andre fikk samme mulighet. En eventuell hyttebygging i Dalsbygda ville sannsynligvis foregå gjennom en samlet planlegging under kontroll av kommunen, hvor alle rettighetshavere fikk tatt vare på sine interesser. Det vil derfor være vanskelig å sette noen verdi på en potensiell hyttetomt, samme hvor idyllisk beliggenheten måtte være.

Til slutt vil grunneieren ha muligheten til å få erstatning for fallrettigheter i forbindelse med en eventuell vasskraftutbygging. På bakgrunn av arbeidet med verneplanen mener vi at det er lite sannsynlig at det blir noen utbygging i Dalsbygda.

Flere av de rettighetene grunneieren har, er det som ofte blir omtalt som "restrådigheten når de andre har fått sitt". Vi skal videre drøfte utnyttingsmåtene som "de andre" har.

6.2 "GAMLE" UTNYTTINGSMÅTER

I en drøfting av rettigheter i Dalsbygda er det nødvendig å si noe om de gamle utnyttingsmåtene. Slåtterådigheten var svært verdifull for en tid tilbake. Slåtten var en nødvendighet for gardsdrifta. I dag blir foret skaffet tilveie på andre måter. Det er ingen som høster graset på slåttene lenger. Vi mener at det å drive utmarkslått ikke har noen økonomisk verdi i dag. Vi skal også huske på at de fleste i Dalsbygda fikk slåtterådigheten innløst ved innføringen av storskifteordningen.

På samme måte er mosetak, neverflekking og en starrlok uten verdi i dag.

6.3 BEITE

Beiterettighetene representerer derimot langt større økonomiske verdier. Beiting av de frodige grasmarkene i Dalsbygda gir direkte økonomisk utbytte gjennom kjøtt og ull. Kostnadene til beiting er også langt lavere enn ved oppdyrking. Beite ligger i fellesskap mellom havnelagsmedlemmene. De eier alt beitepotensialet innenfor havnelagsområdet. Alle som kjenner til forholdene i Dalsbygda vet at utmarka tåler et langt større beitebelegg enn dagens. Den økonomiske verdien av beite er høy og kan være en betydelig del av gardsdrifta. Mange gardsbruk baserer seg i hovedsak på sauehold. Vår mening er at beiteinteressene representerer en stor del av totalverdien av arealene.

6.4 SKOG

I de sentrale deler av Dalsbygda er det noe nåleskog som kan nyttes til skurtømmer eller salg. Men de største arealene av utmarka er bjørkeskog. Bjørkeskogen utnyttes mest som brensel til husbehov. Noen få driver med salg. Den økonomiske verdien er av betydning. Kulda i denne delen av landet er kjent og det er klart at brenselforbruket er høyt. Skogen i disse strøk har relativt lav tilvekst selv om det er godt jordsmonn. Det blir heller ikke noen store dimensjoner. En lang omløpstid virker også slik at verdien pr. daa av skogen er relativt beskjedent. Men i og med at det er store arealer med bjørkeskog vil den totalt sett være et økonomisk gode.

6.5 JAKTA

Vi har tidligere i oppgaven kommet fram til at jakta ligger i sameie mellom dalsbygdingene og osingene med rettigheter i Dalsbygda. Andelene i sameiet kan vi ikke si noe konkret om. Jakta er, fordi det er et sameie, uavhengig av beliggenhet og størrelse på eventuelle skog- eller slåtteteiger. Jakta ligger i fellesskap over hele Dalsbygda. Det er mange i Dalsbygda som driver jakt og den

representerer en høy rekreasjonsverdi. Inntektene av jakta går til fellesformål. Kjøttverdien av viltet gir nok et godt tilskudd i husholdningen til jegerne. Et reinsdyr eller 30 kg elgkjøtt er ikke billig på det frie marked. Totalt sett representerer nok jakta forholdsvis store beløp, men det er også store areal det her dreier seg om.

6.6 FISKE

Vi mener at fisket i Forelsjøen og Fjellsjøen tilligger det samme fellesskap som det jakta tilligger. Disse sjøene har et godt fiske og det kunne nok bli enda bedre med en bevisst forvaltning. Fiske i disse sjøene kunne nok dekke mange husholdningers behov for ferskvannsfisk. Fisket i resten av Dalsbygda er ikke så godt som i disse to sjøene og drives mest som sportsfiske med stang. Her vil kultivering kunne gi større avkastning.

6.7 VERDIFORHOLD-DRØFTING

Vi har nå sett på de forskjellige utnyttingsmåtene og har forhåpentligvis et visst bilde av verdiforholdet mellom dem. Det som var utgangspunktet for drøftingen var hvilken verdi grunneiendomsretten har. Vi mener at beite representerer en stor del av totalverdien. Skogen har en viss verdi og den er teigdelt over nesten hele Dalsbygda. Jakta ligger i sameie. Fisket er mere uklart, men vår mening er at det er tvilsomt om det kun er knyttet til grunneiendomsretten. Tomteverdien er uklar og det er flere rettighetshavere inn i bildet. Det vil sannsynligvis være små areal hvor sand og grus er av noe verdi.

Den økonomiske verdien av å være grunneier er etter vår mening størst på de areal hvor det er forholdsvis rimelig å dyrke opp. Verdien av å være grunneier vil ikke være noe spesielt interessant på de arealene som ikke er dyrkbare. Den økonomiske verdien på ikke-dyrkbare arealer er knyttet til andre utnyttingsmåter enn grunneiendomsretten.

På de areal som er dyrkbare vil det ligge rettigheter som grunneieren må få avløst hvis han ønsker å dyrke opp. Vi har tidligere i kapitlet hevdet at beite representerer en stor del av totalverdien. Skal et blanda sameie oppløses, kan det gjøres slik at hver rettighetshaver får et areal hvor han blir eneeier. Det vil si at alle utnyttingsmåter, som en rettighetshaver kan eie eksklusivt, kommer på en hånd. På dyrkbare areal vil nok grunneieren sitte igjen med en rimelig andel av arealet. For å ta et anslag, kan vi si at grunneieren på et lett dyrkbart område vil ha halvparten av totalverdien. Resten tilfaller de øvrige utnyttingsmåter. Dette kan selvfølgelig variere etter hvor egnet arealene er for oppdyrking. På areal hvor det ikke er mulig å dyrke opp og hvor det heller ikke forekommer andre ressurser, vil grunneiendomsretten representere en minimal del av totalverdien.

Med den kunnskap vi har om forholdene i dag må man kunne stille seg undrende til hvor opptatt de fleste i Dalsbygda og Os har vært av grunneiendomsretten. Verdien av å være grunneier ligger, etter vår mening, på et helt annet nivå enn hva bygdefolket har gitt uttrykk for.

Det synes rimelig å anta at mange av de konflikter som har oppstått rundt grunneiendomsretten hadde kunnet vært unngått hvis man hadde hatt en bedre oversikt over rettsforholdene og verdien av de forskjellige utnyttingsmåtene.

På grunnlag av denne drøftingen og det resultat vi har kommet til er spørsmålet om grunneiendomsretten tildels uinteressant i meste parten av Dalsbygda. Spørsmålet vil tilspisse seg i forbindelse med oppdyrking. Med de store dyrkingsreserver det er i disse områdene skulle det heller ikke være nødvendig å bruke penger på rettsaker i forbindelse med dette spørsmålet. Rettighetshaverne bør kunne komme fram til avtaler for bruken av enkelte areal uten at rettsforholdene er helt klarlagt. Mere om dette i kapittel 9 om utmarkslag.

7 FRAMTIDIG AREALBRUK

Det finnes i dag mekanismer som kan binde arealbruken både for kortere og lengere tid. Det er her snakk om både lovgivning og forvaltningsvedtak. Foruten de bestemmelser lovverket gir, kan det være flere typer forvaltningsvedtak. Det kan være i form av kommunale planer som generalplan og reguleringsplan, eller det kan også være mer sektororientert forvaltning som f.eks. tilskuddsordninger i landbruket. Dette nevnt bare som et par eksempler på en hel rekke mekanismer som virker inn på arealbruken. Disse mekanismene forandrer seg stadig, og det er derfor vanskelig å vite hvilke forutsetninger som til enhver tid vil gjelde. Dette gjør det vanskelig å spå hvilke regler som vil gjelde for arealbruken i framtida. Eiendomsforholdene setter også skranker for framtidig arealbruk.

7.1 VERNEPLAN

Det foreligger i dag planer både for et landskapsvernområde og for flere naturreservater.

7.1.1 Landskapsvernområde

Landskapsvernområdet er foreslått lagt til den nordvestre del av kommunen. Både Kjurudalen og Vangrøftdalen kommer således med i dette landskapsvernområdet. For å gi et bilde av hva et landskapsvernområde vil innebære siteres bestemmelsene i Naturvernlovens § 6:

"For å bevare egenartet eller vakkert natur- eller kulturlandskap kan arealer legges ut som landskapsvernområde. I landskapsvernområde må det ikke iverksettes tiltak som vesentlig kan endre landskapets art eller karakter. Fylkesmannen avgjør i tvilstilfelle om et tiltak må anses å ville endre landskapets art eller karakter vesentlig."

Elven, 1975, har delt vurderingen av verneverdier i to:

- 1) Verneverdier som naturtyper og landskap
- 2) Verneverdier som gammelt og velholdt kulturlandskap

Når det gjelder landskapsvernområde har spesielt pkt. 2) betydning. Utnyttningen av området har vært sterk. Beite, slåttebruk og seterbruk har satt sine tydelige spor både på landskapsbilde og vegetasjon. Ved et landskapsvernområde vil det være viktig å opprettholde dette kulturlandskapsbildet. Det betyr at det vil være ønskelig med fortsatt beiting og seterbruk i området. Det vil neppe bli lagt særlige begrensninger på nydyrking. Her kommer det an på hva som blir regnet som vesentlig inngrep.

Hva vil et landskapsvernområde verne Kjurudalen og Vangrøftdalen mot? Først og fremst vil det være et vern mot større naturinngrep som kraftanlegg, bygging av gjennomfartsveier, store masseuttak, omfattende hyttebygging og sterk hogst. Det siste gjelder spesielt i verneskog. Det er her snakk om marginale områder hva mulighetene for å drive jordbruk angår. Hogst i verneskog vil derfor kunne få stor innvirkning på både klima og jordbruksproduksjon. Et landskapsvernområde er ingen streng verneform, og det burde ikke gi grunnlag for større konflikter mellom verneinteresser og brukerinteresser.

7.1.2 Naturreservat

Planleggingen på dette feltet har ikke kommet så langt som for landskapsvernområdet. I området Kjurudalen, Vangrøftdalen er det fire aktuelle områder for naturreservat. Disse områdene er:

- I Storfloen nord for Gruvåsen
- II Storfloen nordøst for Litjåsen, liene rundt
- III Storbekkdalsområdet
- IV Djupskåra området

Naturreservat har lovens strengeste vern. Natuvernlovens § 8 sier om naturreservat:

"Områder som har urørt, eller tilnærmet urørt natur eller utgjør spesiell naturtype og som har særskilt vitenskapelig eller pedagogisk betydning eller som skiller seg ut ved sin egenart, kan fredes som naturreservat. Et område kan totalfredes eller fredes for bestemte formål som skogreservat, myrreservat, fuglereservat eller lignende."

Storfloen nord for Gruvåsen og Storfloen nordøst for Litjåsen er mulige myrreservat. Storfloen nordøst for Litjåsen er en av landets rikeste orkidemyrer.

Storbekkdalsområdet er mulig skogreservat. Det er snakk om en spesiell rik variant av denne typen bjørkeskog. Storbekkdalen er valgt fordi den er representativ for denne naturtypen.

I Djupskåra området er verneinteressen knyttet til den spesielle vegetasjonen som delvis er betinget av landskapet i Djupskåra.



Bilde nr. 4 . Djupskåra.

De innskrenkninger av bruken som et naturreservat medfører er som regel store. Det kommer imidlertid an på hvilket fredningsformål reservatet har. Er ei myr lagt ut som naturreservat, sier det seg sjøl at det ikke vil bli aktuelt å dyrke denne myra. På samme måte vil det neppe bli tillat å hogge skogen i et skogreservat. Bli på den andre side et område fredet pga. vegetasjon og denne vegetasjonen er betinget av beiting, da må selvsagt denne beitingen fortsette selv om området blir naturreservat. Som sagt har ikke planleggingen av naturreservatene kommet særlig langt, og de ligger nok noe lenger fram i tida enn landskapsvernområdet. Når framtidig arealbruk skal vurderes, er det viktig å ha verneplanene i bakhodet.

7.2 DYRKING

7.2.1 Dyrkingsressurser

Dyrkingsressursene er kartlagt i samband med registreringer for økonomisk kartverk. Dyrkingsjorda er registrert på følgende markslag:

- 0) A : Dyrkingsjord, arealet bevokst med bjørk
- 0) A. : Dyrkingsjord, arealet bevokst med bjørk
blokk/steininnholdet er 30-100 m³ pr. daa
(blokkrik dyrkingsjord)
- *LA : Dyrkingsjord, arealet bevokst med furu
Herunder også blokkrik dyrkingsjord, som bare utgjør en liten del av dyrkbar furuskog. Det finnes ikke furuskog i vårt område, men registreringen for ØK foregikk også i andre deler av Dalsbygda der det finnes noe furuskog.
- M : Dyrkingsjord, torvjord. Grunn (under 1 m)- og dypt (over 1 m) er slått sammen til en gruppe. Det samme gjelder for omdanningsgrad og vegetasjon.

Dette var differensieringer i det tilgjengelige registreringsmaterialet. Av framstillingstekniske årsaker har vi slått sammen all dyrkingsjord på kart nr. 7 i M:1:50.000. Dyrkingsjorda

fordeler seg slik i de aktuelle områdene:

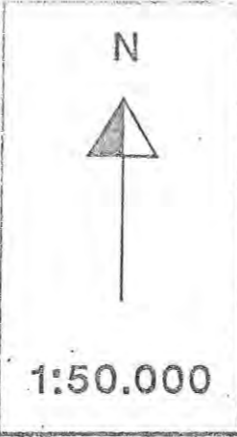
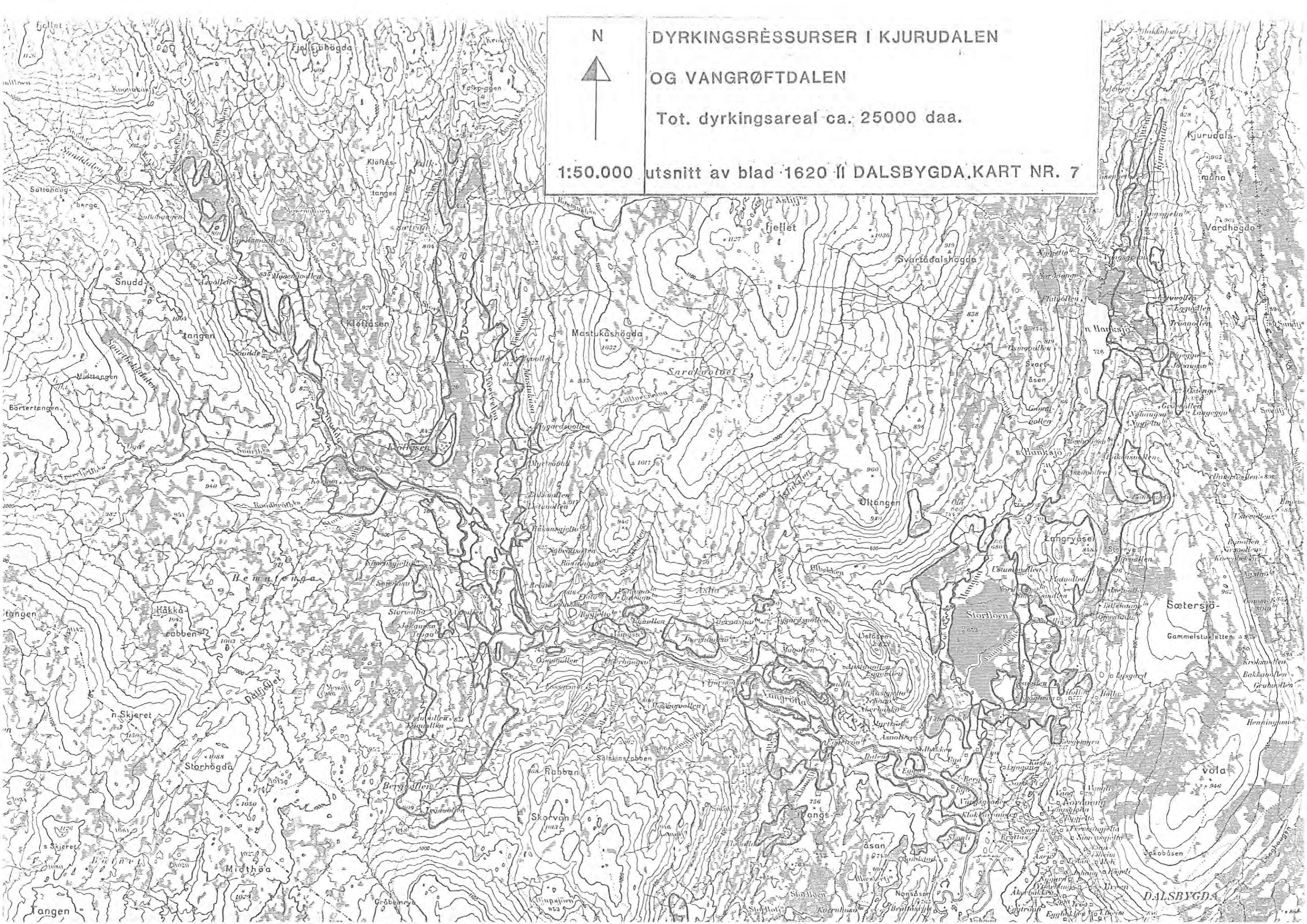
Område	Markslag, areal i dekar				Sum daa
	0)A	0)A.	*LA	M	
Sottohaugen	1470			200	1670
Jotvollen-Nord for Vangrøfta-Falken Mastukåsa-Kløftåsen	3700			1825	5525
Hematengen-Storvollia- Skarvdalen	1675	2950		425	5050
Storbekkdalen	600				600
Rabblia-Sørafor Vangrøfta- Samløpet Hangåa/Vangrøfta	1750			250	2000
Flovollene-Nordervollene	175			425	600
Kjurudalen fram til Gjerstadvollen	3350			1000	4350
Ola-Olfloen- fram til Rya	1125			500	1625
Storfloen området - Liene omkring	1375			1775	3150
Movollen-Rya-Langs Vangrøfta (Nord for elva)	<u>1075</u>				<u>1075</u>
Sum daa	<u>16295</u>	<u>2950</u>	<u>-</u>	<u>6400</u>	<u>25645</u>

Dette gir følgende prosentvise fordeling av dyrkingsjord på de forskjellige markslag:

0)A - 64%
0)A. - 11%
M - 25%

Det totale dyrkingsarealet er altså drøyt 25.000 daa. Det vil selvsagt ikke bli aktuelt å dyrke tilnæringsvis hele dette arealet. Her kommer både naturgitte-, økonomiske- og forvaltningsmessige begrensninger til å ha betydning for dyrkingsaktiviteten. I tillegg til disse begrensningene kommer det til enhver tid eksisterende behov til å være bestemmende for dyrkingsaktiviteten.

For å gi et perspektiv på dyrkingsressursen i Kjurudalen og



DYRKINGSRÆSSURSER I KJURDALEN OG VANGRØFTDALEN

Tot. dyrkingsareal ca. 25000 daa.

1:50.000 utsnitt av blad 1620 II DALSBYGDA, KART NR. 7

Vangrøftdalen kan det nevnes at landbrukskontoret i 1980 la til grunn et dyrkingsbehov på 8.000 daa fram til 1990 i hele Os kommune.

7.2.2 Økonomiske og forvaltningsmessige begrensninger på dyrkingsaktiviteten

I dag fungerer den økonomiske bremsen utmerket. Det gis overhode ikke tilskudd til nydyrking og aktiviteten er meget lav. Det er noe aktivitet på prosjekter som alt var i gang før krana ble skrudd igjen. Mange av de aktuelle dyrkingsarealene ligger så langt fra driftssenteret at de under de rådende forhold ikke vil være transportøkonomisk forsvarlige å dyrke.

Dette betyr at de ytre forutsetningene har endret seg etter at eiendomsproblematikken ble tatt opp på slutten av sytti-tallet. Dengang var det i motsetning til nå "gode" tider i landbruket. Eiendomsforholdene bremset dyrkingsaktiviteten og dette sammen med initiativet til en verneplan førte til ønsket om å ta opp eiendomsforholdene til bred vurdering. I dag er det liten dyrkingsaktivitet og konflikten om eiendomsforholdene "synes" ikke så godt. At forholdene er roligere nå kan også brukes som argument for at tida er inne for å arbeide med problemene. Konfliktene trer mere tilbake og det blir lettere å få til en konstruktiv dialog mellom partene. Som vi har sett de siste årene kan endringer i de økonomiske forholdene skape store forandringer i aktiviteten i jordbruket. En må selvsagt regne med at det også i framtida vil komme økonomiske forandringer. Derfor er det viktig å klargjøre eiendomsforholdene så snart som mulig med tanke på en endring til det bedre når det gjelder økonomien i jordbruket. Poenget må være at alt bør ligge til rette for å utnytte dyrkingsressursene når de økonomiske forholdene tilsier en slik aktivitet.

7.2.3 Forholdet mellom dyrkingsaktivitet og verneplan

Som tidligere nevnt vil et landskapsvernområde neppe få særlig

betydning for jordbruksinteressene. I de områder hvor det muligens blir naturreservat vil oppdyrking sannsynligvis ikke bli tillatt. Spesielt "rammet" i denne sammenheng blir området Storfloen og liene omkring. Dette området har 3.150 daa dyrkingsjord, eller ca. 12% av all dyrkingsjord i området. Djupskåra har ingen dyrkingsverdi. I Storbekkdalsområdet kan det dreie seg om snaue 1.000 daa dyrkingsjord.

Poenget må bli at selv om det kommer både landskapsvernområde og naturreservater, så vil det være mere enn nok dyrkingsjord i Kjurudalen og Vangrøftdalen. Naturvernmyndighetene ønsker samarbeid med landbruksmyndighetene når det gjelder planlegging av dyrkingsarealer. Her kommer også behovet for klarlegging av eiendomsforholdene inn. Det er ønskelig med en samordnet planlegging av hensyn til verneinteresser. Det er også nødvendig med planlegging for å hindre at en rettighetshaver skal miste alle sine dyrkingsmuligheter pga. et naturreservat. Denne må sikres dyrkingsmuligheter på andre areal. For å få til en slik planlegging er det nødvendig at eiendomsforholdene er klare.

For framtida vil det sannsynligvis være mest økonomisk å satse på samarbeidsprosjekt. Ved slike prosjekter vil det også bli lettere å få en kontrollert utnytting av utmarka.

7.3 BEITE OG SETERBRUK

Både beite og seterbruk har de siste årene vært på et stabilt nivå. Det er ønskelig og nødvendig at denne bruken fortsetter med minst like stor intensitet. Det er nødvendig for å opprettholde næringsgrunnlaget i Dalsbygda. Med hensyn til et eventuelt landskapsvernområde vil det også være ønskelig å opprettholde denne bruken.

Denne bruken har vært mer omfattende før. Om det i framtida skulle bli behov for sterkere utnytting av f.eks. beite, er det ingenting som tyder på at arealene ikke vil tåle en noe sterkere utnytting.

Denne utnyttingsmåten vil nok også i overskuelig framtid være den viktigste.

7.4 JAKT OG FISKE

Det er vanskelig å se for seg store forandringer når det gjelder uttaket av fisk og jaktbart vilt.

Når det gjelder organisering av jakt og fiske er det imidlertid rom for endel forandringer. Organiseringa av jakta kunne vært annerledes samtidig som det kan reises tvil om praktiseringen av jakta er i tråd med de rettsavgjørelser som foreligger.

Her menes spesielt det området som faller innenfor grensene til Sottohaugen havnelag. Av domsavgjørelser her finnes Vangrøftdalsaken, se punkt 5.4, samt storskifteordningen, se punkt 5.6.

"Vangrøftdalsaken" 11.7.1945.

Det som er interessant her med hensyn til jakt og fiske er at lagmannsretten sier at fjellet innenfor Sottohaugen ligger i sameie mellom de ankende seter og slåtteeiere og slåtte- og setereierne i Sottohaugen. De 19 ankende slått- og setereierne er i samme situasjon som langt flere dalsbygdinger, men pga. tilfeldigheters spill var det bare de 19 som ble parter i saken, se analysen av rettshistorien.

Etter denne dommen burde det i alle fall være slik at jakt og fiske i dette området var felles mellom slått- og setereierne i Sottohaugen og de ankende parter. Ut fra grunntanken om at jakta fra gammelt av var felles over hele området, er det et spørsmål om ikke enda flere burde ha del i jakta i Sottohaugen.

Osingene i Sottohaugen påberoper seg storskiftets avgjørelser om grunneiendomsretten i havnelagets områder som støtte for å hevde eksklusiv rett til Sottohaugen havnelags område. Storskiftets avgjørelse (pkt.5.6) lyder som følger:

"Videre fastsettes at hvert havnelag er eier av den Os tilhørende sameiegrunn som ligger innenfor havnelagets grenser. Eiendoms- eller bruksrett til slått, skog, mosetak, jakt og fiske er uforandret."

Rettighetene til jakt og fiske er avgjort gjennom lagmannsrettens dom i 1945, og kan således ikke forandres av storskiftet. Vi mener derfor at det ikke er noen grunn til å opprettholde den ordningen for jakt og fiske som i dag finnes i Sottohaugen. Etter vår mening har denne ordningen ikke noe rettslig fundament. Det hadde det vært riktigere om osinger og dalsbygdinger hadde hatt de samme rettigheter til jakt i Sottohaugen, og til fiske i Forelsjøen og Fjellsjøen.

7.5 HYTTEBYGGING

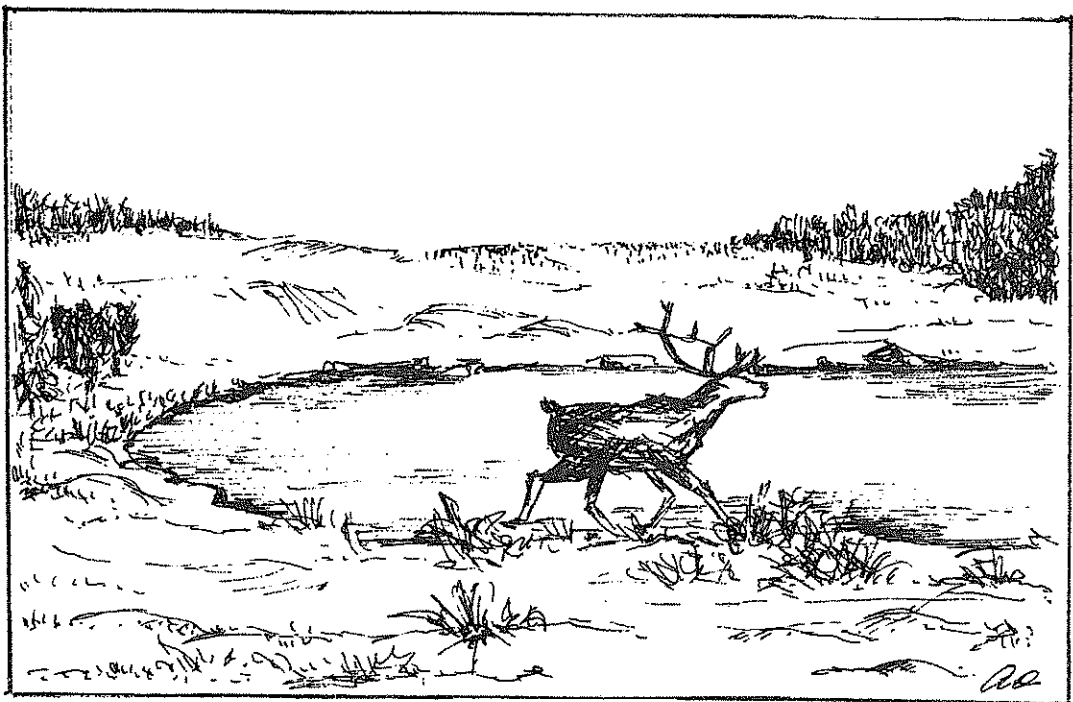
Det virker ikke som det er noen politisk vilje til sterk hyttebygging i området. Det ser heller ikke ut til at det fra grunneier/-rettighetshavers side er noen interesse for sterk hyttebygging. Det har foregått, og det vil nok fortsatt foregå en viss hyttebygging i form av restaurering av gamle seterhus. Likeledes er det oppført noen nye hytter i forbindelse med eksisterende seterbebyggelse. En sterk satsing på hyttebygging vil måtte gå utover den eksisterende bruken av området. Beitebruken vil bli hardest rammet. Denne bruken representerer så store verdier at den "lunkne" interessen for hyttebygging er forståelig.

Ut fra verneinteresser vil det være lite ønskelig med nyttebygging i området. En viss utbygging kan nok godtas når det gjelder restaurering av gamle seterhus, eller beskjedne utbygging i tilknytning til eksisterende bebyggelse.

Konklusjonen blir da at siden de eksisterende næringsinteresser står så sterkt, vil det neppe bli særlig aktuelt med noen stor hyttebygging i området. En eventuell verneplan vil bare forsterke dette synet.



Bilde nr.5. Dalsbygda fiskeforening foretar prøvefiske med not i Nordre Hanksjøen.



Bilde nr.6. Villreinstammen i Forelhogna er en av landets beste både når det gjelder det enkelte dyr og forvaltning av stammen. Vinterstammen var i 1984 på 1770 dyr. Fellings tillatelsen var i 1983 på ca. 800. Av dette hadde Os en fellingskvote på 106 dyr.

8 JORDSKIFTE

I dette kapitlet skal vi redegjøre for jordskifte, hvem som kan kreve jordskifte, vilkårene for at jordskifte kan fremmes og hva et jordskifte kan gå ut på. Lov om jordskifte av 21. desember 1979 er utgangspunktet for drøftingen.

8.1 HVEM KAN KREVE JORDSKIFTE?

§ 5 nevner hvem som kan kreve jordskifte:

§ 5 første ledd: "Eigar av særskilt registrert grunneigedom og nokon som har alltidvarande bruksrett kan krevje jordskifte."

Under dette kommer de fleste som har rettigheter knyttet til landbruket, såsom vanlig gardsbruk, beiterett og husbehovsrett i skog. For eksempel vil en slåtteeier som er grunneier, men som bor utenfor Dalsbygda ha rett til å kreve jordskifte. Personer som kun har beiterett innen et område kan også kreve jordskifte. Utenom faller rettigheter som er knyttet til personer, f.eks. at A har rett til å fiske i et bestemt vatn så lenge A lever.

I tillegg til disse personene kan Landbruksdepartementet, fylkeslandbruksstyret, vegstyresmaktene og Norges Statsbaner kreve jordskifte i bestemte saker.

8.2 VILKÅRENE FOR JORDSKIFTE

Hovedvilkåret står i § 1 første ledd:

"Eigedomar som det er vanskeleg å nytte ut på tenleg måte etter

tid og tilhøve, kan leggjast under jordskifte etter denne lova."

I tillegg må retten ta stilling til vilkåret i § 3 bokstav a. Dette vilkåret er vanskelig å vurdere og kan gi problemer for retten:

"§ 3 Jordskifte kan ikkje fremjast:

a) dersom kostnadene og ulempene blir større enn nytten for kvar einskild eigedom."

Jordskifteretten må ta en foreløpig vurdering av hva sluttresultatet vil medføre. Viser det seg etter fremminga av saken at vilkåret ikke blir oppfylt, kan retten gjøre om vedtaket og trekke saken tilbake.

Kommer retten fram til at saken fyller vilkårene, blir saken fremmet og behandling av saken kan begynne. Er det noen rettighetshavere, grunneiere eller bruksrettshavere, som er imot jordskifte, kan de ikke nekte at jordskifte blir gjennomført. Selv om det bare er en av 100 rettighetshavere som har krevd jordskifte, kan ikke de andre sette seg imot hvis retten mener at saken fyller vilkårene loven stiller.

8.3 SAKSTYPER VED JORDSKIFTE

Vi skal nå se på hvilke sakstyper som er aktuelle i Dalsbygda. Problemene som eksisterer her kan løses på flere måter.

8.3.1 Oppløsning av sameie

Jordskiftesaken som startet i 1951 er den første sakstypen som kan være aktuell ved visse rettsforhold. Denne saken gikk ut på oppløsning av sameieskogene i Vangrøftdalen og Kjurudalen. I dag ville en slik sak gå etter § 2 bokstav a:

"§ 2 jordskifte kan gå ut på å:

a) løyse opp sameigetilstanden når grunn eller rettar ligg i sam-

eige mellom bruk."

Eierne av sameieskogene ønsket at de enkelte eiere fikk lagt ut hver sin teig av skogen.

Dette er en sakstype som historisk sett har vært en av jordskifteverkets viktigste arbeidsområder. Arbeidet med å dele sameier er ofte tidkrevende og komplisert. I sameieskogen i f.eks. Kjurudalen er det bare skogen som ligger i sameie. Andre eier grunnen. I mere omfattende sameier kan alle utnyttingsmåter ligge i sameie. Sentralt i arbeidet med oppløsning av sameie er de enkelte parters andel av sameiet. For at retten kan dele et sameie må en vite hvor stor andel, dvs. verdi, av hele sameiet den enkelte har. Dette problemet vil bli nærmere drøftet under punkt B.3.3.

B.3.2 Nv utforming av eiendommene

I Dalsbygda er det ikke bare i utmarka det kan by på problemer å få en god utnytting av ressursene. Samme problem kan sies å gjelde innmarka i de sentrale deler av Dalsbygda. Mange av brukene har flere teiger med lang avstand til gardsbruket. Transporten av gjødsel og avling sliter hardt på maskiner og utstyr og krever mye tid. Gjennom et jordskifte av innmarka kunne man utvilsomt bedret forholdene og fått redusert noen av ulempene. Slike saker går etter § 2 bokstav b.

"§ 2 Jordskifte kan gå ut på å:

b) forme ut eige domar på nytt ved ombyting av grunn."

I en slik sak blir alt areal verdsatt. Alle bruk skal ha de samme arealverdier etter skiftet som de hadde før skiftet. Som oftest vil man sitte igjen med en gevinst ettersom de enkelte areal kan bli mere verdifulle ved kortere avstand, bedre arrondering eller større sammenhengende areal.

8.3.3 Bruksordning

I utmarka i Dalsbygda er det "sambruk mellom eigedomar", dvs. at flere bruk har en rettslig tilknytning til samme areal. Utnyttinga må derfor foregå slik at alle rettighetshavere får tilgang på sin rett. En slik organisering kan være vanskelig. Jordskifteretten har muligheten for å ordne slike forhold etter § 2 bokstav c punkt 1.

"§ 2 Jordskifte kan gå ut på å:

c) 1. gi føresegner om bruken i område der det er sambruk mellom eigedomar."

Det som er det mest aktuelle å ordne ved en slik sak i Dalsbygda er jakta og fisket. Vi har tidligere i oppgaven hevdet at den organisering av jakta som praktiseres i dag ikke samsvarer med de rettslige forhold. All jakt i Dalsbygda mener vi ligger i en form for fellesskap. I dag er Dalsbygda delt mellom de jaktberettigede. Alle jaktberettigede skulle vært organisert sammen. Imidlertid har man i dag en organisering av jakta som fungerer tross uenigheten. De jaktberettigede har inngått avtaler om hvem som skal organisere småviltjakta og storviltjakta og hvordan inntektene skal fordeles. Selv om jaktordningen fungerer, er det likevel flere i Dalsbygda som skulle ønske at jakta og fisket var organisert på en bedre måte.

For å komme fram til en organisering av jakta og fisket er det flere forhold som må bli klarlagt.

For det første må det geografiske området være klart. Dette vil sannsynligvis ikke være det største problemet. Videre må alle aktuelle rettighetshavere registreres. Ved uenighet om hvem som har rettighet eller ikke, må jordskifteretten avgjøre dette. For å få oversikt over hvem som har rettigheter vil det være nødvendig å vite hvilke grunnlag jaktretten bygger på. 1) Er det bare grunneieren som har jaktrett? 2) Ligger jakta i fellesskap mellom rettighetshavere, dvs. et sameie? 3) Er jaktretten rester av en gammel rett av almenningsrettslig karakter?

I den organisering av jakta som er i dag kan vi se elementer av alle disse nevnte forhold. I Sotthaugen har havnelagsmedlemmene, som grunneiere i fjellet, inntekt av reinsjakta på grunnlag av fjellarealet (1). Gjennom Dalsbygda jaktlag har alle rettighetshavere gått sammen (2). Videre har bygdefolk uten rettigheter i utmarka, en særrett til jakt i forhold til utenbygdsboende (3). Vi er blitt fortalt at det er flere personer i Dalsbygda som har hatt jakt, fangst og fiske som eneste levevei. Har dette vært velvilje fra gardbrukerne eller har bygdefolket, som helhet, en rett til jakt og fiske på lik linje med gardbrukerne?

Disse spørsmål må retten ta stilling til. Vi skal forfølge det synspunkt at jakta ligger i en form for fellesskap. Når retter ligger i fellesskap er det nærliggende å tro at det er et sameie. En annen forklaring på jaktfellesskapet er at alle rettighetshavere har jaktrett på grunnlag av skogen, slåtten eller beitet, og at jakta er felles på de teiger hvor disse rettighetene ligger. Rettighetshaverne har gått sammen for å få en praktisk organisering. Denne forklaringen er ikke vanntett. Er jaktretten knyttet til areal, vil det bety at f.eks. slåtteeier og beiterettshaver har jakta i sameie. Hvem dette er vil variere over hele området. Denne forklaring faller på sin egen urimelighet. Det ville blitt et virvar av rettsforhold hvis dette var tilfelle. Dette er i seg selv et argument for at jakta ligger i en annen form for fellesskap enn at den er knyttet til arealet. Vi vet også at jakta er uberørt av Storskifteordningen. Slåttene og skogteigene er ofte mindre områder som vanskelig kan utnyttes som egne jaktområder (se også pkt. 5.1 hvor Høyfjellskommisjonen uttaler seg om jakta).

Vi er av den oppfatning at jakta fortsatt ligger i sameie. Jakta har ikke blitt delt slik som skogen. Organiseringen viser også holdningen hos bygdefolket. Det beste hadde vært om all jakt i Dalsbygda hadde blitt organisert gjennom Dalsbygda jaktlag. Utbyttet av jakta burde fortsatt kunne nyttes til fellesformål. Vi mener denne praktiseringen er meget god og det ville være uheldig å endre på en etablert praksis.

Hvis dette ikke lar seg gjøre er bruksordning ved jordskifte en aktuell løsning.

Vi forutsetter nå at jordskifteretten har kommet fram til at jakta ligger i sameie. Skal et sameie deles til eneeie eller forholdene innen et sameie skal ordnes må andelene til den enkelte rettighetshaver være kjent. Regler om dette har vi i Lov om sameige, 18. juni 1965 nr. 6 og i Lov om jordskifte o.a. 21. desember 1979. § 27 i jordskifteloven, som bygger på sameielovens § 2 annet ledd, har regler om partsforholdet i sameie.

§ 27

Sameige skal skiftast etter partshøvet i sameiga. Dersom ikkje særskilt høvetal er kjent eller noko bruk har særrettar i sameiga, skal det skiftast etter den skatteskylda kvart av bruka hadde da samegehøvet mellom dei kom opp. Er den ukjend, skal den skylda som gjaldt fram til lov frå 17. desember leggjast til grunn. Det skal ikkje takast omsyn til avtak i skatteskylda.

Hovedregelen er naturlig nok at man skal gå ut i fra partsforholdet som gjelder mellom rettighetshaverne. Rettighetshaverne kan ha part i sameie ut fra et forholdstall, antall beitedager eller det kan være uttrykt på andre måter. Eksisterer det ikke noen kjente andeler må en prøve å finne skatteskylda det enkelte bruk hadde da sameiet oppstod. I Dalsbygda må en finne tidspunktet når utmarka gikk over til sameie fra en eventuell statsalmenning. Ut fra den kjennskap vi har til historien i dette området er vår vurdering at dette vanskelig lar seg gjøre. Den neste regelen er at man kan nytte den skylda som gjaldt fram til lov fra 17. desember 1836. Det skal ikke tas hensyn til reduksjon i skatteskylda som har skjedd senere. Årsaken til reduksjon i skatteskylda kan f.eks. være naturkatastrofer som ras og flom.

Å finne skatteskylda kan bli et omfattende arbeid. For det første har det normalt skjedd en rekke garddelinger siden 1836. Alle garddelingene skulle vært registrert i det offentlige register. Det er dessverre ikke tilfelle. Mange delinger har skjedd uten at det offentlige har fått kjennskap til det. I mange tilfelle finnes det heller ikke noen skriftlig avtale mellom partene. Og om det finnes er mange av disse avtalene svært uklare. I tillegg til garddelingene kan mindre teiger ha blitt fradelt gardene. Spørsmålet som da reiser seg er om disse har andel i sameiet eller ikke. Bruksretter kan også være med å komplisere arbeidet. Dette

er noen av problemene man kan støte på under arbeidet med å finne andelene i et sameie.

Forutsetningen for å nytte en av de to siste reglene, som er unntaksregler, er at de gir et forholdsvis riktig bilde av partsforholdet. Eiendomsforholdene i vårt land er mangfoldige og det er vanskelig å få uttrykt dette mangfoldet i lovverket. Vår mening er at skatteskylda ikke gir noe godt uttrykk for partsforholdet i jaktsameiet i Dalsbygda. Vi finner det derfor nødvendig å gå tilbake til hovedregelen, at sameie skal skiftes etter partsforholdet, for via denne å finne et best mulig uttrykk for andelene. Utgangspunktet må da være at vi mener at det skal være mulig å finne andelene ut fra andre kriterier enn unntaksreglene. Vi har ikke grundig nok kjennskap til forholdene angående jakta, men det er naturlig at det også her må foretas en historisk undersøkelse. En må prøve å skaffe best mulig kunnskap om hvordan jakta har vært drevet, og hvem som har jaktet. Det er ikke usannsynlig at enkelte bruk har utnyttet jakta slik at de har oppnådd særretter. Dagens bruk kan også gi et bilde av partsforholdene.

En jordskifterett vil stå overfor svært vanskelige spørsmål i dette tilfelle. Det vil kreve et langt grundigere arbeid enn det vi har utført gjennom denne hovedoppgaven.

Når retten har kommet så langt at de rettslige forhold er klarlagt kan arbeidet med selve organiseringen starte. Arbeidet foregår i nært samarbeid med partene. Andre sakkyndige kan trekkes inn, f.eks. viltkonsulenten i fylket og fagfolk fra et utmarkskontor. Den organiseringa jordskifteretten kommer fram til må holde seg innenfor rammene til de forskjellige særlovene, f.eks. viltloven og sameieloven.

Vi har her drøftet jakta. Bruksordning av fisket kan foregå etter samme mønster som jakta.

Når det gjelder fisket har vi ikke innhentet detaljerte opplysninger fra de forskjellige områdene. Fisket i Forelsjøen og Fjellsjøen er behandlet i Vangrøftdalsaken 11.7.1945 (pkt. 5.4). Her blir det sagt at fisket ligger i fellesskap mellom osingene

med seter og slåtter og dalsbygdingene. Vi ser det slik at fisket i disse sjøene ligger i fellesskap/sameie stort sett mellom de samme som har jaktrett i Dalsbygda.

Forelsjøen har et meget bra fiske. Det er flere eiere av sjøen. Det er statsalmenning i Sør-Trøndelag som grenser til Forelsjøen, Hesjedal statsalmenning og Nekjådal statsalmenning. En samlet forvaltning av Forelsjøen kunne føre til en bedre avkastning. Det er derfor nødvendig at fisket er organisert på en god måte på begge sider av fylkesgrensen. Alle parter kunne være tjent med en samlet forvaltning av Forelsjøen.

8.3.4 Avløsning av bruksretter

I Vangrøftdalen og Kjurudalen finnes det tildels meget store dyrkingsreserver. Flere tusen mål kan fulldyrkes, eventuelt legges ut til kulturbeite. I dagens økonomiske situasjon med minimalt med tilskudd, gir dette liten dyrkingsaktivitet selv på de områdene som ligger nærmest bygda.

Ved overgang til forproduksjon eller kulturbeite vil areal gå over til en utnyttingsmåte. Utnyttingsmåter som beite og skogsdrift må vike. I mange tilfeller ordner rettighetshaverne dette seg imellom. Jordskifteretten kan gjennom en jordskiftesak legge ut areal til fullt eneeie. Areal som det før jordskifte eksisterte flere rettigheter på.

"§ 2 Jordskifte kan gå ut på å:

d) avløyse bruksrettar som er nemnde i § 36."

"§ 36

Desse alltidvarande bruksrettane kan avløysast: Rett til veg, beite, slått, brønn og vassleidning, til hogst og all anna avverking i skog, til å ta brenntorv, strøtorv, lyng, mose, mold, leire, sand og stein, tang og tare, til båtopptrekk, båt- og bryggjeplass, til naust- og sjøhustomt, tørke- og opplagsplass, garn- og nothengsplass, kvernfall og vasshjul med tilhøyrande oppdemnings- og vassleidningsrettar og ferskvassfiske med unntak av lakse- og sjøaurefiske."

Både grunneier og rettighetshaver kan kreve jordskifte for å få bruksretter avløst. Grunneieren ønsker kanskje bruksretter avløst i forbindelse med oppdyrking. Selve avløsingen kan foregå på flere måter. § 37 og § 38 gir retningslinjer for hvordan dette skal skje.

"§ 37

Vilkåret for avløsning er til vanleg at det kan leggjast ut til bruksrettshavaren ein eigedomspart med ein verdi som svarar til bruksretten, og som gir noko så nær like lageleg høve til ein bruk som fyller same behov som bruksretten. Vederlaget må ikkje ha større verdi for den eigedomen bruksretten ligg på enn den verdi-auken det fører med seg for eigedomen å bli kvitt bruksretten."

"§ 38

Dersom det ikkje let seg gjere å leggje ut ein eigedomspart som vederlag for bruksretten i samsvar med § 37, og ordning heller ikkje fører fram, kan avløsning likevel gjennomførast om det let seg gjere på formålstenleg måte utan skade for nokon part. Vederlaget blir fastsett av jordskifteretten til jord, pengar eller andre verdier."

Ved en avløsningssak må det være avklart hvem som har rett på de forskjellige utnyttingsmåtene. Er dette uklart må jordskifteretten få dette klarlagt. Grunnlaget for en slik avgjørelse er bl.a. den rådighet som er utøvet fra de forskjellige rettighetshavere og deres forgjengere. Retten må se bakover i tid for å komme fram til en avgjørelse. I de rettsakene som har vært i Dalsbygda har domstolene bl.a. kommet fram til at slåtteeier er grunneier på noen områder. Domstolen har bl.a. lagt vekt på slåttenes verdi den gang de ble brukt.

I en avløsningssak vil de utnyttingsmåter som skal avløses bli verdsatt. Jordskifteretten verdsetter en utnyttingsmåte på grunnlag av verdien den har i dag og den verdi den sannsynligvis vil få i overskuelig framtid. Den som disponerer den bruksmåten som representerer den største verdien i dag og med tanke på fremtiden vil etter en avløsningssak også disponere det største arealet som eneeie. En rådighet som for lenge siden var av avgjørende betydning for gardsbruket, f.eks. slåtten, representerer ikke noen verdi av betydning i dag.

Mange vil nok føle at dette er urimelig. En slåtteeier som er grunneier fordi slåtten har vært meget verdifull vil kanskje mene at han har den største verdien av arealet. Hvis vi følger dette synet vil det bli vanskelig å fastsette verdier i dag. Verdien av de forskjellige utnyttingsmåter har variert meget sterkt opp gjennom tidene. Verdien har vært og er avhengig av mengden av naturalia man greide å ta ut. Kjøtt og skinn fra jakta og høyllass fra slåtten. For 150 år siden var kanskje slåtten den viktigste utnyttingen av området. For enda lenger siden ble det kanskje bare drevet med jakt og fiske. Idag er andre utnyttingsmåter dominerende. Det ville bli svært problematisk hvis man skulle verdsette på grunnlag av den bruk som var verdifull før i tiden. Vi vil hevde at det nærmest ville bli umulig. Fordelinga i dag vil skje på grunnlag av det verdiforhold som eksisterer i dag og som antas å ville gjelde i fremtiden.

Det må nevnes at verdien av å være grunneier ikke blir vurdert ut fra den bruksmåten som har gitt grunneiendomsretten. De rettigheter grunneiendomsretten gir og verdien av disse rettigheter er uavhengig av om vedkommende i tillegg også eier skogen eller slåtten. På samme måte er verdien på beite uavhengig av hvem som er grunneier.

I en avløsningssak må retten vurdere hvilken verdi arealet har. Det enkleste vil være å sette en totalverdi pr. arealenhet, f.eks. pr. daa. Deretter må rettighetshaverne få verdsatt sine utnyttingsmåter. I kapittel 6 har vi drøftet verdien av forskjellige utnyttingsmåter. I en konkret sak må retten gå detaljert inn på den økonomiske verdien av de enkelte utnyttingsmåter. Det vil si den økonomiske avkastning f.eks. beite, hogst og nydyrking gir.

8.3.5 Rettsutgreiing

Den siste type jordskiftesak som kan være aktuell er § 2h.

"§ 2 Jordskifte kan gå ut på å:

h) klarleggje og fastsette eigedoms- og bruksrettstilhøve i sameiger og i andre områder der det er sambruk mellom eigedomar, når dette er nødvendig av omsyn til ein rasjonell bruk av området."

Denne type jordskiftesak er ny og kom inn ved den siste revisjon av jordskifteloven i 1979. Oppgaven i en slik sak er å finne ut hvilke rettsforhold som eksisterer. Det trenger ikke være uenighet mellom partene: de vet bare ikke hvordan rettsforholdene er. Oppstår det uenighet kan jordskifteretten avsi dom etter § 17 i jordskifteloven. Denne type sak skiller seg ut fra de andre sakstypene fordi det ikke er noe element av endring i en slik sak. Endring av rettsforhold er vesentlig i andre typer saker, f.eks. oppløsning av sameie eller avløsning av bruksretter. Rettsutgreiing får samme virkning som en dom, dvs. at resultatet av en rettsutgreiing er endelig når ankefristen har gått ut, selv om det ikke er avsagt dom i tvist etter § 17. Denne sakstype kan da selvsagt heller ikke bli tatt opp på nytt etter 10 år, som er den generelle regelen (§ 4 første ledd).

I Dalsbygda er det "sambruk mellom eigedomar". Dvs. at flere eiendommer er rettslig tilknyttet samme areal, f.eks. havneberettigede, skogeier, slåtteeier, jaktberettigede. Gjennom en rettsutgreiing kunne en rekke av de spørsmål som er knyttet til eiendoms- og bruksrettsstrukturen bli avklart. I særlig grad gjelder dette grunneierproblematikken og jakt/fiske-rettighetene. Det kunne også vært nyttig å få en bedre oversikt over havnelagenes mandat og deres virkemåte.

Mange problem blir direkte løst ved å få fastslått hvilke rettsforhold som gjelder. Andre forhold kan danne grunnlag for en ny ordning. En av fordelene med rettsutgreiing er at rettighets- haverne selv kan organisere seg slik de selv ønsker med utgangspunkt i det grunnlag retten har fastslått.

9 UTMARKSLAG

Et mulig tiltak for å få en bedre arealutnyttelse i Dalsbygda kan være å danne et utmarkslag. I det følgende vil vi undersøke hvilke problemer et utmarkslag kan løse og hva slags problemer en må regne med å møte ved et eventuelt organiseringsarbeid i Dalsbygda.

9.1 HVILKE PROBLEMER VIL ET UTMARKSLAG KUNNE LØSE?

Eventuelle problemer kan sees både i forhold til utnyttingsmåter og til sammenhenger som ikke er direkte knyttet til en spesiell utnyttingsmåte. Slike problemer kan f.eks. være sosiale problemer, jfr. kap 3, mangel på samordnet utnytting, mangel på kommunikasjon mellom forskjellige interessegrupper og rettslige problem. Ideer om hvilke problemer et utmarkslag vil kunne løse bærer i seg en rekke forutsetninger. Slike forutsetninger vil bli diskutert under pkt. 9.2 "Problemer ved organiseringsarbeidet".

Beite og jakt er allerede organisert gjennom havnelagene og Dalsbygda jaktlag. Isolert sett vil det være lite et utmarkslag kunne gjøre med problemer innen disse utnyttingsmåtene. Det måtte i tilfelle bli som et ledd i en samordnet planlegging av bruken i området.

Fisket er ikke underlagt noen felles administrasjon. Det er egen fiskeforening i Forelsjøen. Dalbusjøen og Fjellsjøen er fiskevann som brukes av forholdsvis få. Når det gjelder stangfiske selger Dalsbygda fiskeriforening kort over hele Kjurudalsområdet bortsett fra Søndre Hanksjøen. Et utmarkslag kunne samordne kortsalg, ha ansvaret for kultivering og andre aktuelle tiltak i forbindelse med fisket. Elvene burde også trekkes inn i en slik ordning.

Hyttebygging er også en av de utnyttingsmåtene som burde kunne drives av et utmarkslag. Den enkelte grunneier vil sannsynligvis

få problemer med å få godkjent plan for hyttebygging. Dette gjelder både med hensyn til eiendommens størrelse, uklarheten omkring eiendoms- og bruksrettsforholdene og med hensynet til en eventuell verneplan. Et utmarkslag vil kunne gjøre det lettere å ta i bruk en utnyttingsmåte som hyttebygging. En samordnet plan fra et utmarkslag vil sannsynligvis slå bedre an hos de kommunale myndigheter. Et utmarkslag vil også kunne lage ordninger slik at det kan drive med planlegging og gjennomføring av planer selv om rettsforholdene ikke er avklart. Dette blir behandlet under punkt 9.2. Når det gjelder en eventuell verneplan må et utmarkslag rette seg etter denne på samme måte som den enkelte rettighetshaver. Et utmarkslag vil imidlertid ha større mulighet til å legge en eventuell utbygging til bestemte områder i samråd med vernemyndighetene.

Problemer i forbindelse med nydyrking er også noe et utmarkslag bør kunne ta seg av. Problemene her har først og fremst sammenheng med de uklare eiendoms- og bruksrettsforholdene. Her vil utmarkslaget kunne utforme avtaler om nydyrking som gjør det mulig å leve med uklare forhold (se pkt. 9.2). Når det gjelder forholdet mellom dyrking og en eventuell verneplan, vil en få de samme problemer som beskrevet over i forbindelse med hyttebygging. Det vil bli aktuelt med et samarbeid mellom vernemyndighetene og et utmarkslag for å få lagt dyrkingsaktiviteten utenom de mest verneverdige områdene. Samordning av dyrkingsaktivitet vil kunne bli en av de viktigste oppgavene for et eventuelt utmarkslag i Dalsbygda.

Det finnes ingen organisasjon i Dalsbygda som representerer alle rettighetshavere i utmarka. Forutsetningen for et utmarkslag må være at det arbeides med å få med alle rettighetshaverne i organisasjonen. I Dalsbygda virker det som det er et behov for et organ der de forskjellige interessegruppene samles under ett tak. Dette vil være med på å bedre kommunikasjonen mellom interessegruppene. Mulighetene for å komme fram til avtaler om arealbruken burde være større i et utmarkslag enn om et slikt lag ikke eksisterte.

En annen viktig funksjon et utmarkslag vil kunne få er å drive samordnet planlegging for all arealbruk i området. Et eksempel på

en modell kan være at utnyttingsmåtene har hvert sitt underutvalg i utmarkslaget. Eksempel; beiteutvalg, jakt- og fiskeutvalg, dyrkingsutvalg osv. Beiteutvalget vil kunne bestå av havnelagene. Jaktlaget kan utgjøre jakt- og fiskeutvalget, under forutsetning av at jaktlaget også tar seg av fisket. Ved en slik organisasjonsmodell vil det være behov for et styrende organ som står for en samordnet planlegging av arealbruken.

Hva vil et utmarkslag kunne gjøre med rettslige problem? Dette er først og fremst avhengig av den beslutningsmyndighet partene overdrar til utmarkslaget. Med så store interessekonflikter som finnes i Dalsbygda er det lite realistisk å tro at et utmarkslag vil få særlig stor beslutningsmyndighet. Laget må bygge sitt arbeid på frivillighet.

9.2 PROBLEMER VED ORGANISASJONSARBEIDET

I dette kapitlet vil vi ta for oss problemer som vil kunne oppstå i forbindelse med organisering av et utmarkslag. Vi vil også ta for oss forutsetninger som må settes for at et utmarkslag i Dalsbygda skal kunne fungere.

9.2.1 Rettslige forhold

Uklarheten omkring de rettslige forhold i Dalsbygda er velkjent. Det som imidlertid er det interessante er i hvor stor grad det er nødvendig å ha klarhet i de rettslige forhold før en kan gå igang med et organiseringsarbeid.

Uklarhet om rettslige forhold kan løses på forskjellige måter. Enkelte saker kan løses med enighet mellom partene. Andre saker kan gå helt til domstolene. Skal en vente på at alle forhold er avklart før en kan starte organiseringsarbeidet, vil det ta lang tid før utmarkslaget får etablert seg. Skal en unngå dette tidstapet må en se etter måter å få laget til å fungere på uten at alle rettslige forhold nødvendigvis er avklart på forhånd. Det kan

gjøres ved å inngå avtaler om bruken selv om de rettslige forhold er uklare. Vi kan tenke oss et dyrkingsfelt i Kjurudalen hvor det er uklart hvem som er grunneier.

Avtalen vil være midlertidig til de rettslige forholdene blir avklart, forutsatt at partene finner en slik avklaring nødvendig. De forutsetningene en slik midlertidig avtale måtte bygge på kunne være: (etter Jørgensen 1983)

- 1 Enighet og underskrift fra alle som gjør krav i området (ingen må holdes utenfor).
- 2 Ingen innvirkning på de egentlige rettslige forhold (åpen adgang til å kreve rettsak og hevde påstander i strid med rettsforhold forutsatt i avtalen).
- 3 Presisere at hensikten med avtalen er å komme i gang med aktuell utnytting. - ikke å avklare uklare/omtvistede rettsforhold.

I tillegg vil det være aktuelt med en formulering om eventuell erstatning dersom rettsforholdene tilslutt blir fastlagt forskjellig fra avtalen. Det er vanskelig å si noe generelt om det bør ytes erstatning i slike tilfeller. Det kommer an på hvilke forhold avtalen tar opp og hvem som deltar i den utnyttingen det er snakk om.

Eksempel på en slik avtale:

- 1 Avtalen gjelder oppdyrking av 50 daa på østsiden av Nordre Hanksjøen.
- 2 Avtalen gjelder mellom rettighetshaverne Nils Nilsen (slåtterrett), Ole Olsen (skogrett), Kjurudalen havnelag (beiterett) og Dalsbygda Jaktlag (jaktrett).
- 3 Ole Olsen får dyrke arealet mot å betale en årlig avgift på kr. ... til Nils Nilsen og på kr. ... til Kjurudalen Havnelag.
- 4 Avtalen gjelder for 20 år. Eventuell forlengelse av avtalen må

avtales på nytt innen 2 år før avtalen går ut.

5 Avtalen gjelder under følgende forutsetninger:

- a Avtalen har ingen innvirkning på de egentlige rettslige forhold. Alle parter har adgang til å kreve rettsak om eiendoms- og bruksrettsforhold i det omhandlede området.
- b Hensikten med avtalen er å ta i bruk arealet, - ikke å avklare uklare/omtvistede rettsforhold.
- c Avtalen trer i kraft fra 1.1.85.

Dalsbygda, 1984

Nils Nilsen
For Kjurudalen havnelag
Per Persen

Ole Olsen
For Dalsbygda jaktlag
Hans Hanssen

Dette er bare en skisse til hvordan en avtale kan se ut. Hovedpoenget for oss er å peke på mulighetene til å "leve" med uklarheter om rettsforholdene. Avtalene må bli forskjellige etter hvem som er med og hva som avtales. For å presisere det igjen - hensikten med avtalen er å komme igang med aktuell utnytting - ikke å avklare omtvistede/uklare rettsforhold. I eksemplet over har partene blitt enige om at det ikke skal betales avgift til Dalsbygda jaktlag fordi jaktlagets virksomhet vil bli minimalt skadelidende ved dyrkingstiltaket.

9.2.2 Antall medlemmer/parter

Det store antall parter vil bli et av de største problemene med å få til et utmarkslag i Dalsbygda. Ved et utmarkslag som omfatter de øvre områder av Dalsbygda (Kjurudalen-Vangrøftdalen området) vil antall medlemmer kunne bli 200-300 når en tar med alle rettighetshavere.

Selv om det er viktig at alle rettighetshaverne er med i utmarkslaget, er det nok fornuftig å sette en nedre grense for å få være med. Dette er tenkt å gjelde hytte- og tomtøiere som kun disponerer et mindre areal og som ikke har andre rettigheter i utmarka. Det store antall parter gjør at det neppe er til å unngå at en får med noen "lik i lasta". Mange parter vil være passive, mens enkelte vil være negativt innstilt eller kanskje også motarbeide et organiseringsarbeid. Et utmarkslag som må basere seg på frivillighet vil ha få virkemidler overfor et uvillig mindretall. Arbeidet må konsentreres om å påvise de positive sidene ved laget for å motivere flest mulig til å bli med. Arbeidsoppgavene bør fordeles slik at også "passive" parter blir trukket med i organiseringsarbeidet.

9.2.3 Avgrensing av området

Ved bestemmelse av yttergrensene for området bør en forsøke å finne en naturlig avgrensing for de utnyttingsmåter som er aktuelle i laget. Det mest sannsynlige er at de ulike utnyttingsmåtene har forskjellige naturlige avgrensede områder. Det vil bli upraktisk å operere med forskjellige grenser etter ulike utnyttingsmåter. Det må brukes skjønn, men det kan likevel være fornuftig å legge vekt på den mest aktuelle utnyttingsmåten. Som regel vil en være bedre tjent med at området er litt for stort enn litt for lite.

Avgrensingen av området er også bestemmende for antall medlemmer. I Dalsbygda vil det store antall medlemmer bli et av de største problemene ved en eventuell organisering av utmarkslag. Det bør derfor foretas en vurdering av områdets størrelse opp mot antall medlemmer. I Dalsbygda er det mange rettighetshavere og ingen store eiere. Dette medfører at det nesten uansett vil bli mange medlemmer i et eventuelt utmarkslag.

Vi skal se på noen muligheter for avgrensing av området. Det mest omfattende alternativet vil være å ta med alle utmarksarealer på vestsiden av Glomma. Yttergrensene vil da følge Glomma og kommune-

grensen. Dette er kanskje det beste alternativet når det gjelder å få med seg alle utnyttingsmåter. Det største problemet blir det enorme antall medlemmer.

Et annet alternativ er å la yttergrensene følge det området som Dalsbygda jaktlag disponerer i dag (inkl. Sotthaugen havnelag). Antall medlemmer vil fortsatt være meget høyt (ca. 200). Denne avgrensingen er kanskje mer realistisk enn den første.

En tredje mulighet er å gå ned i størrelse på området samtidig som enkelte utnyttingsmåter blir holdt utenfor. En mulighet her kan være at jakt og beite holdes utenfor, og at det opprettes mindre utvalg (f.eks. et i Kjurudalen og et i Vangrøftdalen) som tar seg av det som ikke har med jakt og beite å gjøre. Jakt og beite organiseres fremdeles gjennom jaktlag og havnelag. Jaktlaget og havnelaget må på en eller annen måte være representert i et slikt utvalg. Med et slikt system vil en kunne begrense antall medlemmer til et mer håndterlig nivå. Dette går imidlertid på bekostning av det å kunne drive samordnet planlegging og utnyttning av utmarksområdene i Dalsbygda.

9.2.4 Beregning av andeler og stemmer i laget

Denne beregningen vil bli noe av det vanskeligste ved hele organiseringen. Det finnes ikke noe ensartet grunnlag å gå ut i fra. Jakta og beite ligger i sameie, mens andre utnyttingsmåter er i eneeie. I kapittel 6 og 8.3.3 er noe av denne problematikken diskutert.

Det vanligste er å beregne stemmer etter hvor store verdier den enkelte har med seg inn i utmarkslaget. Hvis en slik metode velges i Dalsbygda vil det ikke bli noen enkel oppgave å verdsette de forskjellige rettighetene. Når det gjelder beite og jakt kommer også sameieproblematikken inn i bildet. Når dette er sagt skal det også sies at det ikke er noe i veien for at medlemmene kan bli enige om å forenkle systemet. Det kan lages en modell for gradert stemmerett. Arbeidsmengden som blir nedlagt i å finne en slik gradering er avhengig av hvor stor grad av skjønn medlemmene er

villige til å bruke i dette arbeidet. Når graderingen er ferdig kan det f.eks. innarbeides i vedtektene for laget at den graderte stemmeretten bare skal brukes hvis et av medlemmene krever det. Ellers praktiseres en stemme pr. hode. "Eiendomsstørrelsen" i utmarka i Dalsbygda er forholdsvis ensartet så stemmerett pr. hode bør kunne brukes i mange saker. Det kan være aktuelt å søke hjelp utenfra til dette arbeidet. Kontakter kan være Landbrukets utmarkskontor, utmarkskontor på fylkesnivå eller regionale- og kommunale utmarkskontor der slike finnes. Veiledere fra slike organ vil kunne gi mye hjelp under organiseringsarbeidet.

9.2.5 Vedtekter for laget og lagets mandat og styring

Vedtektene trekker opp grensen for lagets virksomhet. Det er derfor viktig å få vedtekter i tråd med den aktuelle utnyttningen av området. Utforming av vedtekter vil alltid kreve mye arbeid. Dette vil sikkert også gjelde et eventuelt utmarkslag i Dalsbygda. Hvis alle utnyttingsmåtene skal inn under utmarkslaget vil dette kreve omfattende vedtekter.

Arbeidet med å utforme vedtekter vil alltid være vanskelig. Det som er mere interessant når det gjelder et eventuelt utmarkslag i Dalsbygda er lagets mandat og styring. Som tidligere nevnt må et utmarkslag i Dalsbygda basere seg på frivillighet. Medlemmene må da i større eller mindre grad overføre beslutningsmyndighet til laget. Det er f.eks. neppe realistisk å tro at laget får ubegrenset beslutningsmyndighet når det gjelder konflikter om utnytting av arealene. Det laget kan gjøre er å anbefale midlertidige avtaler slik at arealene kan brukes. Som tidligere nevnt må partene ha full rett til å gå til domstolene for å prøve de forhold konflikten gjelder. For å få oppslutning om et utmarkslag i Dalsbygda er det nok nødvendig at det på forhånd gjøres klart at ingen "innrømmer" at eiendomsforholdene er på en spesiell måte ved å bli medlem av utmarkslaget.

9.3 OPPSUMMERING

Fordelene ved et utmarkslag i Dalsbygda vil i hovedtrekk være:

- En organisasjon som representerer alle rettighetshavere, og som gjør at forskjellige interessegrupper kan møtes for å diskutere sine saker under samme tak.
- Samordnet utnytting av utmarka.
- Lage avtaler om utnytting av arealene som gjør at en kan leve med uklare rettsforhold.

Vanskelighetene oppstår allerede på det praktiske plan. Hvis et utmarkslag i Dalsbygda skal ha noen hensikt må det få store dimensjoner både hva areal og antall medlemmer angår. Det store antall medlemmer vil skape problemer både når det gjelder organiseringsarbeidet og selve drifta. Likeledes vil arbeidet med å beregne antall stemmer bli meget vanskelig.

Det som vil skape de største problemene er at utmarkslaget må baseres på frivillighet. Faren er at medlemmene vil overdra så liten beslutningsmyndighet til laget at det blir handlingslammet, eller at laget blir stående uten arbeidsoppgaver.

10 OPPSUMMERENDE DRØFTING

Det første utgangspunktet for oppgaven var å se på rettsforholdene i deler av Kjurudalen. Erfaringer fra dette området skulle deretter, hvis det var mulig, overføres til andre deler av Dalsbygda. Denne måten å angripe problemet på viste seg ganske raskt å være mindre hensiktsmessig. Vi fikk etterhvert en viss oversikt over synspunktene til lokalbefolkningen og hvilke problem de var opptatt av. Vi satte oss også inn i de rettsavgjørelsene som hadde betydning i dette området. Ved å sammenstille resultatet av rettsavgjørelsene og vårt utgangspunkt ble det klart av vi måtte finne en annen angrepsvinkel. De emnene vi skulle ta for oss viste seg å være langt mere sammensatte og kompliserte enn noen hadde oversikt over på forhånd. I perioder under vårt hovedoppgavearbeid følte vi de rettslige sidene ved arbeidet så uoverkommelig at vi mente det var riktigst å gå minst mulig inn på disse. Dette forhold endret seg. Det skyldes i hovedsak det misforhold vi fant mellom de rettsavgjørelsene som forelå i dette området og lokalbefolkningens kjennskap til resultatet av disse. Mangelen på informasjon om rettsavgjørelsene er vi ikke redd for å kalle katastrofal. Det er svært sannsynlig at mange av de problem og konflikter som har eksistert og fremdeles eksisterer i Dalsbygda-Os området har sin årsak i dårlig kjennskap til og manglende forståelse av hva rettsavgjørelsene går ut på. På denne bakgrunn fant vi det nødvendig å gå nærmere inn på rettshistorien for å se om vi kunne få en god nok oversikt og for å gi en analyse av den slik at de sentrale deler av rettsavgjørelsene kunne bli bedre kjent. Vi mener det er riktig å si at det er tildels mye stoff å sette seg inn i og flere spørsmål er ubesvart i de skriftlige kildene. Svarene på disse spørsmål har vi søkt i samtalene med lokalbefolkningen og i våre egne vurderinger. Da vi bestemte oss for å skrive en analyse av rettshistorien var vi også klar over at flere av lokalbefolkningen så frem til vårt arbeid med både spenning og gru. Mange har gitt uttrykk for at de ser på vårt arbeid som svært avgjørende. Dette virker skremmende. Det skal derfor gjøres helt klart at resultatet av denne oppgaven kun står for vår egen regning. Leseren må selv ta de reservasjoner som er nødvendig når arbeidet er utført av to hovedfagsstudenter og ikke av erfarne fagfolk. Selv om det er vårt ønske at arbeidet

skal gi et positivt bidrag til en løsning/ordning av problemene i Dalsbygda-Os er vi også klar over at flere av de opplysningene vi gir i oppgaven vil falle mange "tungt for brystet". Problemene i Dalsbygda-Os er kompliserte og tildels følsomme. Det er naivt å tro at en løsning/ordning kan komme uten konflikter. Bedre innsikt og oversikt over forholdene førte til at vi måtte se problemene i sammenheng, og at det geografiske området for oppgaven forandret seg fra Kjurudalen til hele Dalsbygda.

10.1 GRUNNEIENDOMSRETTE

Hvem er grunneier? Dette spørsmålet har stått sentralt i de fleste rettsakene. Spørsmålet står også sentralt med tanke på landbrukets interesser angående oppdyrking, vernemyndighetenes arbeid og erstatning i forbindelse med opprettelse av naturreservat. En av årsakene til at dette spørsmålet har vært sentralt er at de fleste, rent følelsesmessig, er svært opptatt av grunneiendomsretten. En annen årsak er at mange mener grunneieren er de andre rettighetshaverne overlegen. Dvs. at det er grunneieren som "råder" i et område og at bruksrettshaverne er grunneieren fullstendig underlegne. Normalt gir grunnretten også enerett til jakt og fiske. Slike oppfatninger tror vi er gjeldende blant svært mange.

Tidligere i oppgaven har vi sett på flere av disse emnene. I kap. 6 så vi nærmere på verdien av å være grunneier. Vi mener at grunneiendomsretten har en begrenset verdi i forhold til andre rettigheter. Dette gjelder særlig i områder med liten dyrkingsverdi. I dette kapitlet nevnte vi blandet sameie som en betegnelse på de rettsforhold som gjelder i området. Noen rettigheter er delt, f.eks. skogen, mens beiteretten er felles innenfor hvert enkelt havnelag.

Mange tror at grunneiendomsretten har et bedre juridisk vern enn de andre rettighetene. Dette er ikke tilfelle. Alle rettighetene har like god beskyttelse i lovverket. Grunneieren kan ikke "skalte og valte" med de andre rettighetshaverne.

Etter vår mening gir ikke grunneiendomsretten noen enerett til jakt og fiske i disse områdene. I Dalsbusjøsaken ble grunneieren tilkjent enerett til fisket i Dalsbusjøen. Dette forhold er trolig annerledes i resten av Dalsbygda, i alle fall i Forelsjøen og Fjellsjøen som er nevnt i Vangrøftdalssaken 11.7.45. I Vangrøftdalssaken blir jakta betraktet som et sameie.

Vi mener det ikke er grunnlag for å opprettholde den "strid" angående grunneiendomsretten som det er mellom rettighetshavere på areal som ikke er dyrkbare og som det ikke foreligger noen rettsavgjørelser på. Det stiller seg annerledes på de areal som er aktuelt dyrkingsland. Slike areal kan for enkelte være nødvendig for å sikre stabil drift på garden. På slike areal kan konflikten tilspisse seg. Dette skjedde ganske nylig i Rensmyrsaken. Eidsivating lagmannsretts dom av 1. juli 1983 ankesak nr. 274/82. Utgangspunktet for denne saken var at skogeierne såvidt hadde startet oppdyrking. En annen mente han var slåtteeier og grunneier på myra. Lagmannsretten kom til at vedkommende som mente han hadde slåtterett på Rensmyra ikke hadde det. Domsgrunnene var så spesielle at saken ikke kan få noen prinsipiell betydning i grunneiendomsspørsmålet. På grunn av at saken dro ut i tid gikk skogeierne glipp av dyrkingstilskudd samtidig som en slik sak koster mye i seg selv. Dyrkingstilskudd er i mange tilfelle helt avgjørende for om dyrkingen kan settes i gang.

Med de store dyrkingsreservene som finnes i Dalsbygda skulle det være unødvendig å risikere kostbare rettsaker og eventuelt tap av tilskudd. Avtaler om arealbruken mellom rettighetshaverne vil kunne komme bedre ut både når det gjelder økonomi og sosiale forhold. Det kan likevel oppstå konflikter på bestemte areal.

De rettsakene som har vært angående grunneiendomsretten har fastslått at slåtteeier er grunneier. I eventuelt nye rettsaker av samme karakter vil disse dommene ha stor betydning. I de fleste sakene har osinger vært i flertall på slåtteeier/grunneier siden. I pkt. 5.5 har vi drøftet det forhold at osingene bygger sin tilstedeværelse på et annet rettsgrunnlag enn dalsbygdingene. Det er derfor ingen automatikk i at de forhold som gjelder osingenes områder også skal gjelde i "rene" dalsbygdsområder. Det er selvsagt ikke dermed sagt at dommene ut fra vårt synspunkt er

feil. Mange dalsbygdinge er i tvil om hvilket synspunkt de skal velge når det gjelder grunneiendomsretten. Hvis alle rettighetshaverne i et område anerkjenner et rettsforhold, kan ingen andre endre dette. Det er rettighetshaverne seg imellom som har rådighet over utnyttningen og som i prinsippet bestemmer de rettslige forholdene. Det er nærliggende å ta som eksempel et område hvor dalsbygdingene har alle rettigheter. Her kan de anerkjenne skogeier som grunneier, og ingen andre kan pådytte dem noe annet syn.

I Vangrøftdalssaken 11.7.45, storskiftekommissjonens kjennelse av 29.9.48 og kjennelse X fra jordskiftesaken er det avgjort at slåtteeier er grunneier. Det er flere dalsbygdinge som i dag ikke kan godta dette resultatet. Dette er beklagelig. Det skulle være en selvfølge at disse rettighetene blir respektert av alle, selv om noen er uenige i domsresultatene. Det er å håpe at dalsbygdinge og osinger om ikke lenge vil respektere hverandres rettigheter og inngå avtaler om arealbruken.

10.2 JAKT - FISKE

Spørsmål omkring jakt og fiske var i utgangspunktet et av de emner som ikke skulle tas opp. Det ble etterhvert klart for oss at mange var spesielt opptatt av jaktrettighetene. Selv om jakta er greit organisert ble vi fort klar over at noen forhold omkring jakta var svært uklare. Vår analyse av Vangrøftdalssaken viser at jakta ble betraktet som et sameie mellom dalsbygdingene og osingene med slått- og setereiendommer. Selv om bare 19 dalsbygdinge er nevnt i dommen er det vår mening at også alle andre dalsbygdinge i samme rettslige stilling har de samme rettighetene. Det samme gjelder osinger i tilsvarende situasjon.

Mange har nok en uklar oppfatning av hvilket rettslig grunnlag jakta bygger på. Flere, både osinger og dalsbygdinge, mener at grunneieren har enerett til jakta. Vår mening om at jakta ligger i sameie i hele Dalsbygda vil nok være ny for mange. Hvem som er med i dette sameiet og den enkeltes andel i sameiet vil være et van-

skelig spørsmål. Dette er behandlet under under pkt. 8.3.3.

Årsaken til at jakta er organisert slik den er, er i stor grad mangel på kjennskap til Vangrøftdalssaken 11.7.45. Storskiftekommisjonens avgjørelse om å legge grunneiendomsretten til havnelagene har nok også virket forvirrende. Det kan være interessant å nevne at viltloven som kom samme år som storskifteordningen trådte i kraft, 1951, hadde som hovedregel at grunneier hadde enerett til jakt. Dette kan muligens ha vært med på å gjøre mange usikre i spørsmålet om jaktrett. Det kan virke som om osingene har vært noe mere pågående for å sikre seg rettigheter til jakt enn dalsbygdingene.

Vår tolking av Vangrøftdalssaken 11.7.45 og det faktum at vi på bakgrunn av denne saken mener at all jakt i Dalsbygda ligger i sameie mellom osinger med slåtte- og setereiendommer og dalsbygdingene vil for mange virke provoserende. For å unngå unødige konflikter er det viktig at alle involverte setter seg godt inn i de rettsavgjørelser som finnes og vurderer hva de bør gjøre på dette grunnlag.

10.3 STORSKIFTEORDNINGEN

Ved innføringen av storskifteordningen i 1951 fikk beitespørsmål i Dalsbygda og Os sin endelige løsning. Organiseringen i havnelag har løst mange av de problemene som lokalbefolkningen har stridd med i lang tid. Alle parter fikk i denne forbindelse tilsendt utskrift av regnskapet og bestemmelsene for sitt havnelag. Hele storskifteordningen med klagebehandling, bestemmelser, avgjørelser og lover (vedtekter) finnes i langt færre eksemplarer. Av denne grunn har bare få hatt kjennskap til sentrale deler av storskifteordningen. De fleste vet at havnelagene er grunneiere innenfor havnelaget (gjelder i hovedsak fjellet). De øvrige avgjørelser har nesten ingen kjennskap til. Bestemmelsen om at alle andre eiendoms- og bruksrettsforhold enn beite er uendret, er den avgjørelsen som er av størst betydning. Denne avgjørelsen begrenser de rettslige virkningene av storskifteordningen. Det viktigste i denne sammenhengen er at de rettsforhold Vangrøftdalssaken 11.7.45

bygger på angående jakt og fiske ikke blir endret ved innføringen av storskifteordningen.

10.3.1 Havnelagene

En annen side ved storskifteordningen som er svært interessant er havnelagenes mandat og arbeidsområde. Vi har i oppgaven ikke gått nærmere inn på dette emnet da vi har måttet begrense oss. Det kan likevel være fornuftig å si noen ord om dette.

Havnelaget er den eneste organisasjon som samler rettighetshavere i et område for å ivareta deres interesser. Lovene som havnelaget bygger sitt mandat på skal i prinsippet ha til hensikt å beskytte beiteinteressene. Det finnes imidlertid ingen andre organisasjoner som kan føre "kontroll" med aktiviteter innen havnelagsområdet. Flere havnelag fungerer i dag på samme måte som et tradisjonelt grunneierlag. Dvs. at laget ikke ser strengt på beiteinteresser. Det tar også for seg andre interesser. Praksis er svært forskjellig fra havnelag til havnelag. Spørsmål en kan stille seg i denne forbindelse er for det første om hvilke begrensninger havnelagenes mandat har og for det andre om det ikke burde være andre organisasjoner til å ivareta det som ikke angår beiteinteressene. Dette emnet er i seg selv meget interessant og kunne sikkert fylle en egen hovedoppgave.

10.3.2 Innløsning av slåtterettigheter

Ved innføringen av storskifteordningen fikk alle som hadde godtatt et pengebeløp som erstatning for slåtterettigheten denne retten innløst. For de som mente det var en bruksrett opphørte denne. For de som var grunneiere medførte innløsningen at de ikke kunne høste graset på sitt slåtteareal. De som betraktet seg som - eller uomtvistelig var grunneiere og som ikke godtok innløsning av slåtterettigheten står prinsipielt i en annen stilling. I utgangspunktet kan man si at de fortsatt har denne rettigheten. I og med at de godtok de prinsipp storskifteordningen bygget på med bl.a.

helsommersetring, har de omfattende begrensninger på sin rådighet. Det er ikke enkelt å si hva dette innebærer, men konklusjonen må bli at ved en eventuell utnytting av slåtten må det taes mye hensyn til beiteinteressene.

Det forhold at det betalingsmessige oppgjør ikke er gjennomført endrer ikke på de rettslige sider ved storskifteordningen.

10.4 JORDSKIFTESAKEN

Utgangspunktet for jordskiftesaken var at eierne av sameieskogene i Vangrøftdalen og Kjurudalen ønsket en deling av skogen.

I kjennelse VI avgjorde jordskifteretten at slåtteeierne i det sentrale jordskiftefelt i Vangrøftdalen kun hadde bruksrett til slåtten. Denne kjennelsen ble anket inn for lagmannsretten som fastslo at slåtteeieren er både grunneier og skogeier på sin slått i dette området. I kjennelse 15B, som også gjelder det sentrale jordskiftefelt, fastslo jordskifteretten at den skogkledde del av jordskiftefeltet lå i sameie mellom 52 setereiere som grunneiere og skogeiere. Denne kjennelsen ble ikke anket og er dermed rettskraftig. Det foreligger her to rettskraftige avgjørelser på samme areal. Noen mener at slåttegrensene støter mot hverandre og at det ikke er noe igjen til setereierne. Enkelte setereiere mener at det mellom slåttene finnes skogområder som aldri har blitt brukt til slått. Denne konflikten dreier seg om relativt små verdier, og vi har ikke tatt noe standpunkt i denne saken. Sameieskogen som man forutsetter eksisterte i Vangrøftdalen "forsvant" da det viste seg at slåtteeier var grunneier og skogeier.

I jordskifterettens kjennelse 15A ble det fastslått hvem som var medeiere i det felles fjell som retten forutsatte eksisterte i Dalsbygda. Kjennelse 15A ble anket inn for lagmannsretten som fastslo at havnelagene er grunneiere av den sameiegrunn som eksisterte før storskifteordningen. Dette gjelder i hovedsak fjellstrekninger.

Resultatet av disse to ankene er det viktigste som kom ut av jord-

skiftesaken. Da ankebehandlingen var ferdig ble jordskiftesaken avsluttet uten at sameieskogen i Kjurudalen var berørt.

10.5 VIRKEMIDLER FOR Å BEDRE AREALBRUKEN

For den framtidige arealbruken ser vi ingen store forandringer. Beitebruken vil i overskuelig framtid fortsatt være den viktigste utnyttingsmåten. I tillegg kommer dyrking hvis de økonomiske forholdene i landbruket skulle bedre seg. Aktiviteten innen disse utnyttingsmåtene behøver neppe begrenses i særlig grad i forbindelse med en eventuell verneplan.

Kapittel 8 og 9 skisserer mulige veier å gå for å bedre arealbruken i området. Problemene i området er så omfattende at med den tidsrammen vi har hatt på oppgaven, er det umulig å komme med noen endelig konklusjon på hva som vil være det beste tiltaket i Dalsbygda. Vi har tatt for oss forskjellige typer jordskifte (kap. 8) og dannelse av utmarkslag (kap. 9).

10.5.1 Jordskifte

Jordskifteretten er etter vår mening den rettsinstans som faglig sett er best skikket til å ta seg av eiendomsrettslige problem i Dalsbygda. Vi anser det likevel som svært viktig å presisere at premisene og rammebetingelsene bør bli trukket klart opp i innledningsfasen av eventuelle jordskiftesaker. Dette kan gå på klarlegging av hvilke utnyttingsmåter jordskifteretten skal bidra til å bedre, hvilke andre forhold retten skal behandle og at retten klargjør den geografiske og saklige avgrensningen av området. Det må med andre ord legges stor vekt på saksforberedelse.

Et jordskifte i området vil sannsynligvis bli meget omfattende og kostbart. Hos jordskifteretten vil det ut fra et faglig synspunkt ofte være ønske om å se ting i sammenheng. En kommer her opp i en konfliktsituasjon i og med at det å se ting i sammenheng ofte vil bli meget tidkrevende og kostbart. Dette er i alle fall tilfelle i

Dalsbygda. Det kan riktignok også være aktuelt med mindre saker i Dalsbygda. Dette kan f.eks. være avløsningssak eller bruksordningssak på et bestemt dyrkingsareal.

Det sier litt om problemkomplekset at det i området kan være aktuelt å kreve jordskifte etter de fleste bokstavene i jordskiftelovens § 2.

10.5.2 Utmarkslag

Vi har også sett på dannelsen av et utmarkslag som et mulig tiltak for å bedre noen av forholdene i Dalsbygda. Et utmarkslag vil ikke kunne løse problemer med eiendomsforhold. Det et utmarkslag kan gjøre er å arbeide for å få en best mulig arealutnyttelse selv om mange rettsforhold er uklare. Et utmarkslag kan også ha en sosial funksjon ved at forskjellige interessegrupper møtes under samme tak, og at kommunikasjonen mellom disse gruppene bedres. Som nevnt i kap. 9 vil det by på store vanskeligheter å få organisert et utmarkslag. Det vil bli et stort antall medlemmer og de uklare rettsforholdene gjør at medlemmene sannsynligvis vil overlate liten beslutningsmyndighet til laget.

Det vil ikke være snakk om enten jordskifte eller utmarkslag. Dette er prosesser som kan pågå uavhengig av hverandre.

Etter 1975 skapte de vanskelige eiendomsforholdene store problemer for landbruket. Det var gode tider og generelt stor dyrkingsaktivitet. I deler av Dalsbygda førte uklarhet omkring eiendomsforholdene til konflikter omkring hvem som skulle ha lov til å dyrke. I løpet av de siste par årene har forutsetningene endret seg drastisk. Det ytes ikke lenger tilskudd til dyrking og endel av motsetningene omkring eiendomsforholdene og arealbruken kommer derfor mere i bakgrunnen. Tidene kan forandre seg, så det at motsetningene ikke synes så godt er et dårlig argument for ikke å gjøre noe for å få en bedre utnyttelse av utmarka i Dalsbygda.

SAMMENDRAG

Denne oppgaven tar for seg eiendoms- og bruksrettsforhold i Dalsbygda, Os kommune, Hedmark fylke.

Den vanskelige eiendoms- og bruksrettsstrukturen, kombinert med mange og tildels vanskelige rettsaker og ordninger har gitt problemer både for landbruket og vernemyndighetene. Det arbeides både med forslag til landskapsvernområde og opprettelse av flere naturreservat i Dalsbygda.

Innledningsvis gjøres det rede for dagens arealbruk og det gis en innføring i generell og spesiell eiendomshistorie. Deretter blir det foretatt en analyse av viktige rettsavgjørelser og ordninger fra århundreskiftet og fram til i dag. Analysen har som formål å gi informasjon om rettsavgjørelsene, deres innhold, begrunnelse og følger, - en informasjon som i dag er svært mangelfull. Kjennskap til rettstilstanden er nødvendig for at rettighetshaverne skal bli enige om en god utnyttelse av utmarka i Dalsbygda.

Analysen konkluderer blant annet med at rettsgrunnlaget for jakta er et annet enn hva dagens organisering av jakta skulle tilsi. Analysen viser også at storskifteordningen, som trådte i kraft i 1951, som organiserte beiterettighetene, ikke medførte endringer i rettsforhold etablert før ordningens ikrafttreden.

Grunneiendomsretten har stått sentralt i de fleste rettsaker i Dalsbygda. I oppgaven drøftes det hvilken rådighet grunneieren har og hvilken verdi denne rådigheten gir.

Konklusjonen er for det første at grunneierens rådighet over arealene er begrenset og for det andre at verdien av grunneiendomsretten er av langt mindre betydning enn hva lokalbefolkningen har gitt uttrykk for. Dette gjelder særlig dyrkbare arealer.

Oppgaven redegjør også for framtidig arealbruk og hvilke virkemidler man har for å løse noen av de problemene som eiendoms- og bruksrettsstrukturen skaper. Flere typer jordskiftesaker er aktuelle og dannelsen av utmarkslag kan gi muligheter for en bedre og samlet utnytting av utmarksressursene i Dalsbygda.

LITTERATURLISTE

Elven, Reidar 1975. Botanisk rapport fra Vangrøftdalen og Kjurudalen m.m. i Os kommune. Fylkesmannen i Hedmark.

--- Diverse verneforslag. Fylkesmannen i Hedmark (Elven, 1975).

Fylkeslandbruksstyret i Hedmark - skriv av 25.6.81 til fylkesmannen i Hedmark om "Utnytting av landbruksressursene i Os kommune - spørsmål om jordskifte.

Grue, Toralf 1934. Osboka.

Johnson, Samuel 1912. Foredrag under funksjonærkursen ved Norges landbrukshøgskole, 3.-10. jan. 1912. Tidsskrift for det norske utskiftningsvæsen 2. bind 1911-1912. (JOHNSON 1912).

Jørgensen, Svein 1984. Samarbeid i utmark. Melding nr. 44 fra Institutt for jordskifte og arealplanlegging. (Jørgensen -84).

Langøyen, Per M. 1976-77. Notat om "Dyrkingsjord, Os kommune", i forbindelse med registreringer for økonomisk kartverk.

Lunaas, Tollef 28.1.82. Notat om eiendomsforholdene i Dalsbygda.

Øvstedal, Sverre 1956-57. Fordeling av boniteringsverdi i blanda sameige. Norsk Tidsskrift for jordskifte og landmåling, bind 23, 1956--57.

KILDER SOM ER BRUKT, MEN IKKE DIREKTE NEVNT:

Brataas, Leif (udat.). Kart over rettsavgjørelser i Kjurudalen--Vangrøftdalsområdet med kommentarer.

Bye, Jarle 1978. Skog i sol og skygge. Utgitt av redaksjonskomiteen til Vestre Gausdal skogeierlag, Østre Gausdal skogeierlag og Gausdal skogråd. s. 13-34.

Landbrukets utmarkskontor 1982. Foreløpig utvalgsinnstilling om organisering av sameielag og utmarkslag.

Lunaas, Tollef (udat.). Notater om brukene, gnr. 130-136. Jordskiftesak 32/42 1/47. Hedmark og Østerdal Jordskifterett.

Mobæk, Are 1982. Småkraftverk i Hedmark. Friluft- og naturverninteressene. Hedmark Energiverk og Hedmark fylkes friluftsnemnd s. 4-29.

Olafsen, O. 1914. Jordfællesskab og sameie.

Redegjørelse (udat.). Om skogdelinga i Kjurudalen i 1886. Framlagt i jordskifteretten 2.5.73. Hedmark og Østerdal jordskifterett.

Robberstad, K. 1962. Kløyvd eigeomsrett. Referat fra kurs i rettsspørsmål. NLH.

Sevatdal, Hans 1980. Innleing til eigeomshistoria. Landbruksbokhandelen Ås-NLH.

--- 1980. Rettsutgreiing etter jordskifteloven. Kart og Plan nr. 3 1980.

--- 1982. Forelesingar i eigeomsutforming. System og lovgrunnlag. Landbruksbokhandelen Ås-NLH.

Sevatdal, Hans og Morten Torgersen 1967. Avløsning av skogsbeite. Melding nr. 11 fra Institutt for jordskifte og eiendomsutforming.

DOMMER, KJENNELSER, RETTSBØKER

Rt. 1912 s. 828. Opphevelsen av storskiftet.

Høifjellskommisjonens kjennelser av 13. juli 1934 i 9. og 10. grensegangfelt.

Avskrift av Nord-Østerdal herredsretts dom av 16. september 1936 i sak mellom Ola Eggen og Esten E. Gjelten m.fl. (avskrift, 16/9-36).

Avskrift av Eidsivating lagmannsretts dom av 10. september 1937 i sak mellom Ola Eggen og Esten E. Gjelten m.fl. (avskrift, 10/9-37).

Utskrift av rettsbok for Frostating lagdøme fra 8. juli 1939. Ankesak nr. 40/1938.

Utskrift av voldgiftsdom av 14. mai 1941 mellom Ola Eggen og Esten E. Gjelten m.fl. (voldgiftsdom 14/5-41).

Avskrift av Eidsivating lagmannsretts dom av 11. juli 1945, ankesak nr. J18/44. (Vangrøftdalssaken 11/7-45).

Protokoll nr. III for Tolgen storskifte side 322 pp. (utskrift 29/9-48).

Utskrift av Tolga storskifte (storskifte).

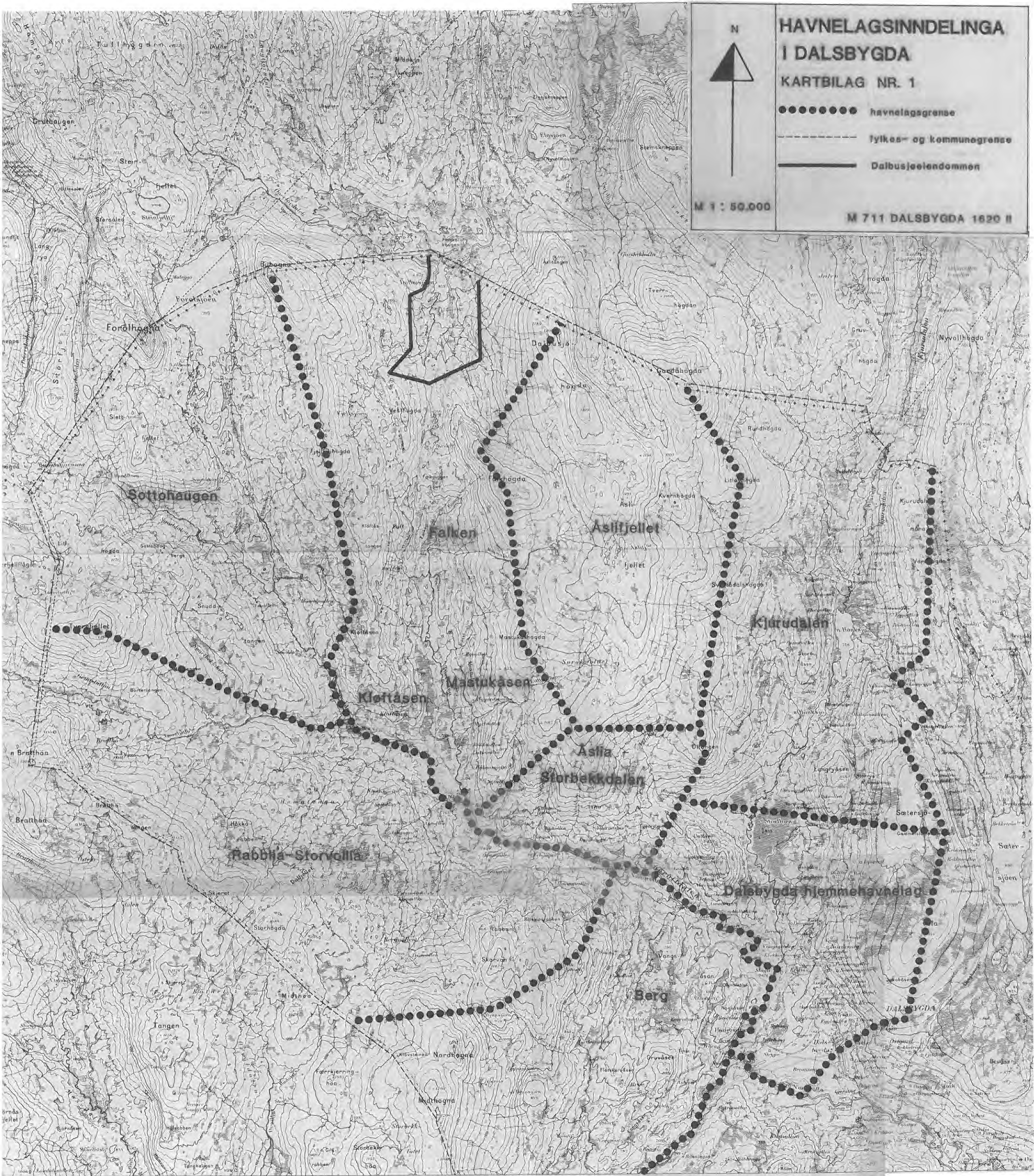
Utskrift av sak 32/42, 1/47 Vangrøftdalen-Kjurudalen bind 1 og 2. Hedmark og Østerdal jordskifterett (j.sk. saken).

Eidsivating lagmannsretts, kjennelse av 3. april 1974. ankesak nr 303/1974.

--- Kjennelse av 21. august 1974, ankesak nr. 298/74.

- Kjennelse av 8. mai 1976, ankesak nr. 295/1974.
- Dom av 9. oktober 1976, ankesak nr. 299/1974.
- Dom av 11. oktober 1976, ankesak nr. 295/1974.
- Kjennelse av 13. oktober 1976, ankesak nr. 300/1974.
- Kjennelse av 9. desember 1976, ankesak nr. 304/1974.
- Kjennelse av 14. desember 1976, ankesak nr. 302/1974.
- Kjennelse av 17. juni, ankesak nr. 301/1974.
- Dom av 7. oktober 1977, ankesak nr. 296/1974.
- Kjennelse av 7. oktober 1977, ankesak nr. 296/1974.
- Dom av 1. juli 1983, ankesak nr. 274/1982.

Høyfjellskommisjonen, Tolga storskifte og Jordskiftesaken med ankesaker finnes arkivert hos jordskiftedommeren i Hedmark og Østerdal, Hamar. Øvrige saker har vi skaffet til veie privat. De finnes arkivert ved de respektive domstoler. Voldgiftsdommen fra 1941 finnes sannsynligvis bare i få eksemplarer på private hender, se partsliste i saken.



**HAVNELAGSINNDELINGA
I DALSBYGDA
KARTBILAG NR. 1**

●●●●●●●● havnelagsgrense
- - - - - fylkes- og kommunegrense
———— Dalbusjeelendommen

M 1 : 50,000
M 711 DALSBYGDA 1620 II